

GÜNEY KAFKASYA'DA BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ GERÇEKLIĞİNDEN SOYUTLANAN ÜLKE: ERMENİSTAN

(COUNTRY ISOLATED FROM THE REALITY OF REGIONAL
COOPERATION IN SOUTH CAUCASUS: ARMENIA)

Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU

Araştırma Görevlisi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Giresun Üniversitesi

Öz: Güney Kafkasya'nın tam ortasında yer alan Ermenistan, İran dışındaki komşularıyla çok ciddi tarihsel ve siyasal problemler yaşayan bir ülkedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından milliyetçi ekseninde kurgulanmış bir siyasal yapıyı içselleştirmiş olan bu küçük Kafkas ülkesi, Rusya'nın Güney Kafkasya'daki en önemli müttefiki olarak bilinmektedir. Türkiye ve Azerbaycan ile yaşadığı tarihsel boyuta haiz ve toprak tabanlı problemler nedeniyle bugünü ve geleceğini Rusya ile diaspora Ermenilerinin yardımlarına bağımlı hale getiren Ermenistan, irredentizm tabanlı bir dış politika izlemektedir. Ermenistan'ın yansıttığı bu dış politika anlayışı, ülkenin Güney Kafkasya bağlamı enerji ve ulaştırma projelerinden soyutlanmasına yol açmaktadır. Ermenistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığından ve bölgesel izolasyondan kurtulabilmesi için, tarihsel çarpıtmalara ve yaratılara dayalı siyasal anlayıştan uzaklaşması ve demokrasiyi her yönüyle içselleştirmesi gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Güney Kafkasya, Rusya, Levon Ter Petrosyan, karşılıklı bağımlılık, konstruktivizm, Serj Sarkisyan.

Abstract: Armenia, which is situated in the very middle of South Caucasia, is a country who have serious historical and political problems with her neighbours, instead of Iran. This little Caucasian country which interiorised a political understanding that refers to nationalism is known as the most significant ally of Russia in the South Caucasus Region. Armenia becomes addicted to the assistance of Russia and the "diaspora", because of the ongoing historical and soil-based problems with Turkey and Azerbaijan. Today Armenia is adopting an irredantist foreign policy against Turkey and Azerbaijan. This foreign policy understanding reflects Armenia to be isolated from the energy and transportation based projects which are related with the South Caucasus. Armenia needs to be estranged from the distortion oriented foreign policy creations and should interiorise democracy in all terms for avoding the Russian dependency and regional isolation.

Keywords: South Caucasus, Russia, Levon Ter Petrossian, mutual interdependence, constructivism, Serge Sarkissian.

Giriş

SSCB'nin dağılmasının ardından siyasal bağımsızlığına kavuşan ve Güney Kafkasya coğrafyasının tam ortasında yer alan Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ın aksine, denizlere çıkışı olmayan ve topraklarında önemli sayılabilecek enerji kaynakları barındırmayan bir Kafkas ülkesidir. Buna karşın, Ermenistan topraklarının jeopolitik ve jeostratejik öneminin oldukça fazla olduğu söylenebilir. Zira Ermenistan devletinin sahip olduğu topraklar, Orta Asya-Hazar-Karadeniz-Avrupa bağlantısının tam ortasında yer alan Güney Kafkasya'nın merkezinde yer almaktadır. Uluslararası sistem bazında Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya'nın, Çin ile birlikte, Orta Asya-Hazar-Karadeniz bağlantısına verdiği önem ve Batı Dünyası'nın, İran'ı sistemden dışlamak istediği göz önünde bulundurulduğunda, genelde Güney Kafkasya Bölgesi'nin, özelde de Ermenistan'ın, sistemik dengeler anlamında ne denli önemli bir konumda olduğu anlaşılacaktır. Ermenistan, Orta Asya ve Hazar Bölgesi'nden gelerek, Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşacak enerji nakil hatları ile ticaret yollarının tam üzerinde yer almaktadır.

Ne var ki, bugün itibarıyla, Ermenistan'ın stratejik konumunun gerektirdiği ekonomik ve siyasal öneme kavuştuğu söylenemez. Bu durumun ortaya çıkmasının en önemli nedeni, bu küçük ülkenin üzerine yapılandırıldığı “sözde soykırım çarpıtması” ve bu çarpıtmaya dayalı olarak sınırları genişletilen anavatan kavramının, beraberinde getirdiği revizyonizm eksenli dış politika gerçekliğidir. Ermenistan'ın benimsediği “soykırım” temalı irredentist dış politika, bu ülkenin gerek iç politikasını, gerek ulusal kimlik oluşumu sürecini, gerekse de kendisini doğudan ve batıdan çevreleyen komşuları Azerbaycan ve Türkiye ile ilişkilerini kaçınılmaz bir saldırgan realizmin ve siyasal çatışmanın boyunduruğuna terk etmektedir. Hâlbuki Ermenistan'ın ekonomik ve teknolojik gelişim noktasında ihtiyaç duyduğu en önemli unsur, Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan arasında karşılıklı bağımlılık kuramının öncüllerine uygun olarak yapılandırılan bölgesel işbirliğine katılabilmektir. Ermenistan'ın bu tarz bir işbirliğine katılmaya sıcak bakabilmesi, özellikle Azerbaycan'ın kendisine karşı saldırgan realizm bağlamında anlamlandırdığı dış politika stratejisini anlamsız kılacak ve savunmacı realizm ekseninde bölgesel bir statüko içselleştirilebilecektir. Ne var ki, bugün itibarıyla Ermenistan'da siyasal gücü elinde tutan aktörlerin Türkiye ve Azerbaycan gibi ülkelerle bölgesel bir işbirliği inisiyatifi geliştirebilmek gibi bir hedefleri yoktur. Zira böyle bir inisiyatifin içerisinde yer alınabilmesi durumunda, tarihsel gerçeklerin söylem bazında çarpıtılması ve Ermeni toplumu nezdinde meşrulaştırılmasıyla sosyal anlamda inşa edilmiş olan konjonktürel siyasal kurgu ortadan kalkabilecektir. Bu durum Ermenistan'da çatışmadan beslenen siyasal ve askeri önderlerin etkinliğinin azalmasını da beraberinde getirebilecektir. Ermenistan'ın benimsediği bu

tutum, bu ülkenin Rusya ve ABD gibi, bölgeye ilgi duyan küresel aktörlerle ilişkilerine de etki etmektedir. Ermenistan topraklarının dışında, özellikle Fransa ve ABD'de yaşayan diaspora Ermenileri ise, sahip oldukları ekonomik ve siyasal etkinliği Ermenistan'ın lehinde kullanacaklarına, anavatan topraklarını kendi kimlik edinim süreçlerinin uluslararası bir unsuru haline getirmekte ve ekonomik az gelişmişlik ile siyasal yalnızlıktan muzdarip olan Ermenistan'ı, sonu gelmez bir kinin umutsuz bir aktörü olarak ekonomik, siyasal ve askeri bağımlılık ilişkisi geliştirdiği Rusya'nın insafına terk etmektedirler.

1. Dünden Bugüne Ermenistan

Siyasal yapılanmasını ve politika oluşum sürecini tamamıyla irredentist bir anlayış üzerine inşa etmiş olan Ermenistan'ın bağımsızlık süreci, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'dan ayrılma yönünde girişimlerde bulunmaya başladığı 1988'den itibaren ele alınabilir. Bu tarihe kadar, ABD ve Avrupa'da yaşayan diaspora Ermenilerinin kendilerini anavatan topraklarına ve Ermeni ulusal kimliğine bağlama istemlerinin¹ bir sonucu olarak sosyal inşacılık ekseninde ortaya koydukları² Ermeni revizyonizmi, Dağlık Karabağ Sorunu ile birlikte realist kuram bağlamında da anlamlandırılmış ve ulusal çıkar kavramı ile çatışma sürekliliği arasındaki bağ konsolide edilmiştir.

SSCB'nin dağılması sonrası bağımsızlığına kavuşan Ermenistan, siyasal yapılanmasını merkezîyetçi ve otoriter temeller üzerine şekillendirmiştir. Ermenistan Anayasası, Ermenistan'ın demokratik bir hukuk devleti olduğunu kaydetse de, bu ülkenin bağımsızlık süreci esnasında ve sonrasında karşı karşıya kaldığı iç ve dış gelişmeler, eski bir Sovyet cumhuriyeti olarak otoriter ve baskıcı bir siyasal yapılanmaya zaten yatkın olan Ermenistan'ın, gerçek anlamda çoğulcu, eşitlikçi ve adil bir siyasal sistem geliştirmesini engellemiştir. Ermenistan'ın demokrasiyi gerçek anlamda içselleştirememesinin sebeplerine göz gezdirdiğimizde, her şeyden önce, bu ülkenin bağımsızlık süreci esnasında bir savaş yaşamış olması etken bir faktör olarak görülebilir. Dağlık Karabağ Sorunu ekseninde Azerbaycan ile yaşanan ve söylem boyutunda inşa edilmiş olan güvenlik kaygılarını üst perdeye taşıyan savaş, bağımsızlığını yeni elde etmiş Ermenistan'ın siyasal yapılanmasının demokrasiyi güvenlikçi yaklaşıma esir eden³ ve komşularına yaklaşım noktasında katıksız bir realizme yönelen otoriter bir temel üzerine şekillendirilmesinde etkili olmuştur. Nitekim

1 Bilal N. Şimşir, *Ermeni Meselesi 1774-2005*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005.

2 Stefano Guzzini, "A Reconstruction of Constructivism in International Relations", *European Journal of International Relations*, Vol. 6, No. 2, 2000, pp. 147-182.

3 Gagik Avagyan and Duncan Hiscock, "Security Sector Reform in Armenia", *Saferworld, Small Arms and Security in the Caucasus Report*, May 2005.

Ermenistan, saldırgan realist bir yaklaşımla⁴, Dağlık Karabağ Sorunu bağlamında Azerbaycan topraklarını resmen işgal ettiği için, bu devletten kendisine yönelecek bir saldırıya karşı teyakuzda olması gerektiğinin farkındadır. Dağlık Karabağ ve çevresindeki Azerbaycan topraklarını işgal eden ve irredentist söylemler ile hareket eden Ermenistan, ülke güvenliğini koruyabilme yönünde çabuk karar alıp uygulayabileceği bir siyasal düzen oturtmaya çalışmış ve bu bağlamda siyasal çoğulculuktan çok otoriterliğe yönelmiştir. Ermenistan'ın en önemli özelliklerinden biri, bağımsızlığını elde

Ermenistan'ın en önemli özelliklerinden biri, bağımsızlığını elde ettiği gündün bu yana temel dış politika stratejisini "sözde soykırım" çarpıtması üzerine kurgulanmış olmalıdır. Bu noktada Ermeni diasporasının rolü oldukça fazladır .

ettiği gündün bu yana temel dış politika stratejisini "sözde soykırım" çarpıtması üzerine kurgulanmış olmasıdır. Bu noktada Ermeni diasporasının rolü oldukça fazladır⁵. Özellikle ABD ve Avrupa'da, ekonomik ve siyasal anlamda oldukça güçlü bir pozisyona kavuşmuş olan diaspora Ermenileri⁶, bağımsızlığını elde ettiği tarihten itibaren büyük çaplı bir siyasal ve ekonomik kriz ile karşı karşıya kalan anavatanlarına yardım etmek için, bu devletin "sözde soykırım" yalanı üzerine kurgulanmış bir dış politika izlemesini sağlamaya çalışmışlar ve ülke

içerisinden yükselebilecek farklı sesleri susturabilmek amacıyla, diaspora Ermenileri ile her alanda işbirliği içerisinde bulunacak ve Ermenistan'daki çatlak sesleri susturacak güçlü iktidarlar yaratılmasını istemişlerdir. Bu gerçeklik, Ermenistan'da iktidarı eline geçiren aktörlerin, otoriter yönetim kalıplarını oturtabilmelerini kolaylaştırmıştır.

Ermenistan'ın çoğulcu bir siyasal anlayıştan uzak kalmasının bir diğer nedeni de, bu ülkenin ekonomik gelişim düzeyinin oldukça düşük olmasıdır. Dağlık Karabağ Sorunu nedeniyle, enerji zengini Azerbaycan; sözde soykırım iddiaları ve Ermeni Anayasası'nda Doğu Anadolu'yu "Batı Ermenistan" olarak addetmesi gerekçesiyle de Türkiye ile siyasal ve ekonomik ilişki içerisine giremeyen Ermenistan, bağımsızlık sonrası ekonomik gelişim için yeterli oranda sermaye, teknik donanım ve profesyonel destek alamadığı için

4 Saldırgan realizm, uluslararası sisteme hâkim olan anarşinin devletlerin saldırgan bir politika izleyerek coğrafi ve siyasal genişleme yönünde harekete geçmelerine neden olacağını kaydeden bir yaklaşımdır. Bu kurama göre, devletler saldırgan ya da genişlemeci bir politika izlemeden önce böyle bir politika izlemenin kar-zarar hesabını yaparlar ve yarar kefesi zarar kefesine oranla ağır basarsa saldırganlığı benimserler. Sistemsel anarşi nedeniyle devletlerin tek başlarına karar alıp uygulayan birer aktör olduğunu kaydeden saldırgan realizm, devletlerin siyasal genişleme yönündeki iradelerini anlamlandıran bir yaklaşımdır. Daha fazla bilgi için bkz. Glenn H. Snyder, "Mearsheimer's World Offensive Realism and the Struggle For Security", *International Security*, Vol. 27, No. 1, Summer 2002, pp. 149-173.

5 Tatoul Manaseryan, "Diaspora the Comparative Advantage for Armenia", *Armenian International Policy Research Group*, Working Paper No.4/14, January 2004.

6 Bahar Baser and Ashok Swain, "Diaspora Design Versus Homeland Realities: Case Study of Armenian Diaspora", *Caucasian Review of International Affairs*, Vol.3, No.1, 2009, pp. 45-62.

oldukça zor durumda kalmıştır. Güneyden İran, kuzeyden de Gürcistan ve Rusya ile temas halinde olan Ermenistan, doğu ve batı komşuları ile temas kuramadığı ve Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan hattı ekseninde karşılıklı bağımlılık kuramı⁷ bağlamında kurgulanan enerji ile ticaret odaklı projelerde yer alamadığı için bölgeden tam manasıyla izole olmuştur. Bu durumun halk nezdinde tepki dalgası doğurması endişesi, Ermenistan'da iktidara gelen tüm aktörleri otoriter ve güvenlik odaklı bir siyasal algıya sürüklemektedir.

Başkanlık sistemine dayalı bir yönetim yapısı ile yönetilmekte olan Ermenistan'da milliyetçilik ve güvenlik odaklı siyasal algı o kadar kuvvetlidir ki, bağımsızlık sonrası Ermenistan Devlet Başkanlığı koltuğuna oturan isimlerin tamamı ya Dağlık Karabağ kökenlidir ya da bu bölgenin Azerbaycan'dan koparılması esnasında önemli bir rol oynamıştır. Bu gerçekliğin ortaya çıkışında diaspora Ermenilerinin çatışmacı tutumunun ve Ermeni toplumunun bütün benliğini adeta esir almış olan “sözde soykırım” faktörünün önemli bir payı vardır. Ermeni toplumu, 1915 yılında yaşanan olayları seçilmiş bir travma haline getirmiştir ve nesilden nesile aktarmaktadır⁸. Siyasal ve ekonomik açıdan çok zor bir durumda olan, hatta Rusya'ya her anlamda bağımlı olan bir ülkenin⁹, Türkiye ve Azerbaycan'a karşı takındığı çatışma odaklı tutumun arkasında, yaşanan acıları ve büyük bir bölümü çarpıtmadan kaynaklanan intikam olgusunu, Türkiye ile Azerbaycan toplumlarına yansıtma anlayışı yatmaktadır. Dağlık Karabağ Sorunu ertesinde, Ermenistan siyasetine ve ekonomisine eski askerlerin ve milliyetçi önderlerin hâkim olması¹⁰, realist kuramın öncüllerinin ve çatışmacı dış politika anlayışının tam manasıyla içselleştirilebilmesinin sağlanması ile alakalıdır.

Ermenistan'ın ilk devlet başkanı Levon Ter Petrosyan'dır. 1991-1998 yılları arasında başkanlık koltuğunda oturmuş olan Ter-Petrosyan, Suriye doğumlu

7 Karşılıklı bağımlılık, bir sistemin değişik yerlerindeki aktörlerin ya da olayların birbirlerini etkilediği durumlara gönderme yapar. Basit bir şekilde ifade edilirse, karşılıklı bağımlılık birbirine bağımlı olmak demektir. Karşılıklı bağımlılık kuramının işletilebilmesi noktasında 4 faktör önemli bir yer tutmaktadır. Bunlar; bağımlılığın kaynakları, faydaları, göreceli (nisbi) maliyetleri ve simetrisidir. Karşılıklı bağımlılığın temelinde fiziksel ya da toplumsal (ekonomik, siyasal algısal) faktörler bulunabilir. Burada bahsedilen proje bazlı karşılıklı ekonomik bağımlılıktır ve taraflar adına pozitif toplamlı bir durum yaratmaktadır. Zira Güney Kafkasya'nın sahip olduğu kaynakların işbirliği temelinde paylaşılması ve tarafların her birinin belli oranlarda kazanç elde etmesi bu işbirliği sayesinde sağlanmaktadır. Ancak karşılıklı bağımlılığın taraflara her zaman için eşit kazanç sağladığı düşüncesi hatalıdır. Faydaların eşitsizliği ve göreceli kazançların paylaşımı üzerine yapılacak bir inceleme bu durumu açıklıkla ortaya koyacaktır. Yani büyük bir pastanın paylaşımı noktasında da kimin en büyük dilimi alacağı bir çatışma ortamı doğurabilir. Ne var ki, Güney Kafkasya'daki bağımlılık ilişkisi henüz resmin tamamını ortaya koyacak bir gelişim çizgisine ulaştırmamıştır ve bölge ülkelerinin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri ile toplumsal refah düzeyleri arasında ciddi farklılıklar olduğu için, bu bağımlılık ilişkisinin oluşturması beklenen simetrisinin kısa vadede sorun yaratması beklenmemelidir. Karşılıklı bağımlılık kuramı ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Joseph S. Nye ve David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, Renan Akman (Çev.), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, ss. 350-364.

8 Vamık Volkan, *Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul, Everest Yayınları, 2009.

9 Ermenistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığını karşılıklı bağımlılık ekseninde ifade edebilme noktasında ele alınması gereken en önemli husus, Ermenistan'ın mevcut konumu itibarıyla Rusya'nın Güney Kafkasya'daki askeri üssü olduğu gerçeğidir. Rusya, bu üssün varlığını koruyabilmek için Ermenistan'ın tüm ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Yani Ermenistan'ın bir ülke olarak varlığı Rusya'nın Güney Kafkasya Stratejisi'ne bağımlıdır.

10 Hatem Cabbartlı, *Ermenistan'da İktidar Mücadelesi*, İstanbul, Barış Platin Basın Yayın, 2005.

bir Ermenistan yurttaşdır. Tehcire maruz kalmış bir ailenin çocuğu olan Ter-Petrosyan, ailesinden kendisine miras kalan sözde soykırım odaklı intikam anlayışını, Dağlık Karabağ Sorunu muvacehesinde aktif bir şekilde kullanmıştır. Aslen bir akademisyen olan Ter Petrosyan, 1960'lı yıllardan itibaren Ermeni milliyetçiliği odaklı siyasal hareketlerin içerisinde yer almış, Dağlık Karabağ Bölgesi'ndeki faaliyetleri nedeniyle, SSCB döneminde hapis de yatmıştır. Ekim 1991'de, bağımsız Ermenistan'ın ilk devlet başkanı olarak seçilen Levon Ter Petrosyan, bu göreve seçilmeden evvel 1 yıl boyunca Sovyet Ermenistan'ının başkanlığını da yürütmüştür. SSCB'den koparak bağımsızlığını elde eden çoğu ülkede olduğu gibi Ermenistan'da da SSCB döneminin tecrübeli siyasetçileri bağımsızlık sonrasında ön plana çıkmıştır. Ter Petrosyan da bu siyasetçilerden biridir. 1996 yılında yeniden başkan seçilse de, aşırı milliyetçi Ermeni Devrimci Federasyonu (Taşnak Partisi)'nu ile ilişkilerinin iyi olmaması, hatta bu partiyi, yurtdışından yönetildiği gerekçesiyle kapatması, seçimlerde büyük çaplı yolsuzlukların yapıldığı söylentisinin yayılması ve Ermenistan'ın içerisinde bulunduğu ekonomik durumun bir türlü iyileştirilememesi gerekçesiyle Ter Petrosyan'ın siyasal meşruiyeti giderek zayıflamıştır. Dağlık Karabağ Sorunu'nun çözülebilmesi için Türkiye ve Azerbaycan ile diplomatik girişimleri hızlandırma çabası içerisine giren Ter Petrosyan, ülkesinin komşuları ile sorunlarını halledebilmesi halinde siyasal ve ekonomik anlamda düzlüğe çıkabileceğini ve Rusya'ya olan bağımlılığından kurtulabileceğini görmüştür¹¹. Ne var ki, özellikle Dağlık Karabağ Sorunu'nun çözümü için harcadığı çaba ve Taşnak Partisi ile yaşadığı sorun nedeniyle, kendi hükümeti içerisinde dahi çatlak seslerin yükselmesi sonucunda Ter Petrosyan, 1998 yılında istifa etmiştir. Levon Ter Petrosyan'ın istifası, Dağlık Karabağ işgalinin sonlandırılmasını istemeyen ve "sözde soykırım" stratejisi odaklı bir dış politika izlenmesini isteyen diaspora Ermenilerinin işine gelmiştir. Aynı şekilde, Dağlık Karabağ Sorunu'na müdahil bir ülke olmasına karşın, Ermenistan ve Azerbaycan'a karşı kullanabileceği bir siyasal kozu kaybetmek istemeyen Rusya da bu durumdan memnun olmuştur¹². Ter Petrosyan'ın bölgesel işbirliğine yönelik çabalara girişmesinin kendi aleyhlerine olacak bir girişim olacağını düşünen ve Ermeni siyaseti ve ekonomisinde etkin bir konumda bulunan eski askerler ve Karabağlı milliyetçiler de, bu istifa haberine oldukça sevinmişlerdir.

Levon Ter Petrosyan'ın istifasının ardından, Ermeni milliyetçilerinin ve çözümsüzlük yanlısı saldırgan realist politikacıların ve siyasi partilerin etkinliği artmıştır. Daha önce Sovyet Ordusu'nda görev yapmış Hankendi (Stepanakert) doğumlu bir asker olan Robert Koçaryan, Ter Petrosyan'ın istifasında en önemli rolü oynamış siyasal aktördür. 1994-1997 yılları

11 Nitekim Levon Ter Petrosyan ile Azerbaycan Hükümeti arasında, Dağlık Karabağ Sorunu'na kademeli bir çözüm bulunabilmesi yönünde yapılan görüşmeler oldukça olumlu bir şekilde ilerlerken, Levon Ter Petrosyan istifaya zorlanmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Levon Zourabian, "The Nagorno Karabakh Settlement Revisited: Is Peace Achievable?", *Demokratizatsiya*, Vol.14, No.2, 2006, pp. 252-265.

12 Turgut Demirtepe, *Dağlık Karabağ Sorunu: Dar Alanda Büyük Oyun*, Ankara, USAK Yayınları, 2011, ss. 43-49.

arasında, işgal edilen Azerbaycan toprakları üzerinde kurulan “sözde devlet” Dağlık Karabağ’ın başkanlık koltuğunda oturan Koçaryan, Ter Petrosyan’ın ikinci kez devlet başkanlığına seçilmesinin ardından, 1997 yılında Ermenistan’ın başbakanı olmuştur. Petrosyan’a göre çok daha katı ve milliyetçi bir tutum sergileyen Koçaryan, Dağlık Karabağ Sorunu’na çözüm bulunabilmesi amacıyla yürütülen görüşmeleri desteklemediğini belirten açıklamaları sonrası, Ermeni toplumunun, özellikle de diaspora Ermenilerinin desteğini arkasına almıştır. Levon Ter Petrosyan’ın istifa etmek zorunda kalması, Robert Koçaryan’ın önünü açmıştır.

Milliyetçi Ermenilerin, güvenlik odaklı düşünen ve toplumsal statülerini bu gerçekliğe bağlı gören siyasal-askeri elitlerin, diaspora Ermenilerinin ve Dağlık Karabağ Sorunu’nun çözülmesini arzulamayan Rusya’nın desteği ile 1998 yılında devlet başkanlığına seçilen Robert Koçaryan, 2008’e kadar bu koltukta oturmuştur¹³. Onun devlet başkanlığı dönemi, Ermenistan’ın tam bir ekonomik yıkımın içerisine girdiği, izlediği saldırgan realist dış politika nedeniyle ülkesinin bölgeden tam manasıyla izole olduğu, Rusya’ya olan bağımlılığın kritik eşiğin üzerine çıktığı ve hem siyasette hem de ekonomide mafya ağırlığının giderek arttığı bir döneme işaret etmektedir. “Sözde soykırım” yalanına her ortamda vurgu yapan, Türkiye ve Azerbaycan ile diplomatik ilişki kurmak için dahi ön şartlar ileri süren ve Dağlık Karabağ mevzuunda “çözumsuzlük en iyi çözümdür” mottosuyla hareket eden Koçaryan, diaspora Ermenileri ve Rusya’nın aradıkları lider profili ile tam manasıyla uyumlaşmıştır. Robert Koçaryan dönemi, Ermenistan siyaseti ve devlet aygıtının otoriter kalıplar üzerine temellendirildiği ve muhalefetin tam manasıyla göz hapsine alındığı bir sürece işaret etmektedir. Hiçbir zaman ispat edilemese de, Koçaryan ile onun döneminde oluşan mafya oluşumları ve çetelerin, muhalefete ve aykırı seslere karşı belli bir ittifak içerisinde hareket ettikleri, aralarında karşılıklı bir bağımlılığın olduğu anlaşılabilir¹⁴.

Robert Koçaryan dönemi, Avro-Atlantik Dünyası’nın eski SSCB toprakları için öngördüğü “demokratik barış” teorisinin¹⁵ yadsındığı ve diğer Güney

13 Stephan H. Astourian, “From Ter Petrosian to Kocharian: Leadership Change in Armenia” , *Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies*, Berkeley, 2000.

14 Christoph H. Stefes, “Governance, the State and Systemic Corruption: Armenia and Georgia in Comparison” , *Caucasian Review of International Affairs*, Vol.2, No.2, Spring 2008, pp. 73-83.

15 Demokratik Barış Teorisi, demokratik kurum, kural ve normlar çerçevesinde yönetilen devletlerin birbirleriyle savaş girmeyeceklerini ifade eden liberal/neoliberal karakterli bir işbirliği yaklaşımıdır. Ancak bu teori ile ilgili önemli bir kavramsal boşluk vardır. Demokrasinin tanımının bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye değişim göstermesi, barışın hangi demokratik algı üzerine inşa edileceğini bir sorunsal olarak ortaya koymaktadır. Ne var ki, demokratik barış teorisinin kuramcılarının daha çok Batılı düşünürler olması ve Soğuk Savaş sonrası bu kuramın en önemli savunucularının ABD ve AB olarak belirginleşmesi, demokratik barış teorisinin üzerinde durduğu demokrasi tanımının Batılı siyasal değerler üzerinde yükselen “siyasal çoğulculuğa, insan hak ve özgürlüklerine” dayalı liberal demokrasi olduğu anlaşılabilir. Kuram, Rusya’nın temsil ettiği “yönetilebilir demokrasi” uygulamasını ise dışlamaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Thomas C. Walker, “The Forgotten Prophet: Tom Paine’s Cosmopolitanism and International Relations” , *International Studies Quarterly*, Vol.44, No.1, 2000, pp. 51-72. James Lee Ray, “Does Democracy Cause Peace?” , *Annual Review of Political Science*, Vol.1, 1998, pp. 27-46. Michael J. Williams, “Democracy and Democratization: The Problem with Using the Democratic Peace Theory As a Principle of Foreign Policy”, *ISA 49th Annual Convention, Bridging Multiple Divides*, Washington, March 26, 2008.

Kafkas Cumhuriyetleri gibi, otoriter eğilimli ve kontrollü bir demokratik işleyişin teşkilatlandırılmaya çalışıldığı bir döneme işaret etmektedir. Koçaryan, siyasi ve ekonomik bağımlılık ilişkisi içerisinde olduğu Rusya'nın, Vladimir Putin öncülüğünde geliştirdiği "yönetilebilir demokrasi" anlayışına yönelmiş¹⁶ ve muhalif hareketleri sürekli olarak göz hapsinde tutmuştur. ABD ve AB, Ermenistan'ın Batı tarzı liberal bir demokratik anlayıştan uzaklaşmasına büyük çaplı bir tepki göstermemişler, sadece belli uyarılarla yetinmişlerdir. Bunun en önemli nedeni, Güney Kafkasya'da oluşmuş olan uluslararası sistem tabanlı dengenin bozulmak istenmemesidir.

Ermenistan'ın en önemli sorununu "sözde soykırım" olmadığını ve Dağlık Karabağ Sorunu'na bir an önce çözüm bulunması gerektiğini belirten Ter Petrosyan, ülkenin yaşadığı ekonomik sorunlardan ve yönetim kademesini sarmalayan yolsuzluk dalgasından dem vurarak, Ermenistan'ı uluslararası sisteme entegre edeceğini ve sosyo-ekonomik sorunları azaltacağını belirterek başkanlığa aday olduğunu açıklamıştır.

Avro-Atlantik Dünyası, 2003 yılında Gürcistan'da gerçekleştirilen Gül Devrimi neticesinde Rus karşıtı bir tutum sergilemeye başlayan Gürcistan özelinde Güney Kafkasya'ya siyasi manada girme teşebbüsünde bulunmuş, ancak bu teşebbüs Gürcistan topraklarının siyasi anlamda bölünmesi ile sonuçlanmıştır¹⁷. Bu durum, Rusya'nın kendi güvenlik alanında gördüğü Güney Kafkasya Cumhuriyetleri'ne yapılacak müdahaleleri saldırgan realist bir tutumla karşılayacağını göstermiştir. Ermenistan, ABD ve AB'nin temsil ettiği yumuşak güç anlayışının, Rusya'nın temsil ettiği sert güç karşısında pek de etkin olamayacağını, Gürcistan ve Ukrayna özelinde gördüğü için, Rusya ile işbirliğine dayalı mevcut siyasi yapıyı değiştirmeye yanaşmamaktadır. Bu nedenle, mevcut sistemik konjonktür bağlamında, Avro-Atlantik Dünyası'nın Ermenistan'da dramatik bir siyasi değişimi zorlaması pek

mümkün görünmemektedir. Ermeni Diasporası'nın, hem Koçaryan'a hem de ondan sonra devlet başkanlığı koltuğuna oturan Serj Sarkisyan'a verdiği destek de, ABD ile AB'nin elini kolunu bağlamaktadır.

2008 yılı, Ermenistan'da siyasi değişimin kıyısına kadar gelindiği bir yıl olmuştur. Levon Ter Petrosyan'ın istifaya zorlanmasının ardından devlet başkanlığı koltuğuna oturan Robert Koçaryan'ın anayasal görev süresinin

16 Kerim Has, "Putin-Medvedev Tandemi: Yönetilebilir Demokrasi?", *USAK*, 17 Ekim 2011, (Çevrimiçi), <http://www.usak.org.tr>, 25 Ocak 2012.

17 Mamuka Tsereteli, "The Impact of the Russia-Georgia War on the South Caucasus Transportation Corridor", *The Jamestown Foundation*, 2009.

18 Ermenistan Anayasası'na göre devlet başkanının görev süresi 5 yıldır ve başkanlık koltuğuna oturan kişi ancak 2 dönem üst üste seçilme hakkına sahiptir. 1998'de seçimle göreve gelen Koçaryan, iki dönem sürdürdüğü devlet başkanlığını 2008'de bırakmak zorunda kalmıştır.

sona ermesi¹⁸ ve iktidarı devredecek olması, bağımsızlık döneminin ulusal kahramanlarından biri olmasına karşın daha sonraki dönemde istifaya zorlanan eski devlet başkanı Ter Petrosyan'ı harekete geçirmiştir. Ermenistan'ın en önemli sorununu “sözde soykırım” olmadığını ve Dağlık Karabağ Sorunu'na bir an önce çözüm bulunması gerektiğini belirten Ter Petrosyan, ülkenin yaşadığı ekonomik sorunlardan ve yönetim kademesini sarmalayan yolsuzluk dalgasından dem vurarak, Ermenistan'ı uluslararası sisteme entegre edeceğini ve sosyo-ekonomik sorunları azaltacağını belirterek başkanlığa aday olduğunu açıklamıştır. Levon Ter Petrosyan, devlet başkanlığı seçimlerine Ermeni Ulusal Kongresi'nin aday olarak girmiştir¹⁹.

Levon Ter Petrosyan'ın en önemli rakibi ise, Robert Koçaryan tarafından desteklenen ve Savunma Bakanlığı ile Milli Güvenlik Konseyi genel sekreterliği görevini yürüttükten sonra Başbakanlık koltuğuna oturmuş olan Serj Sarkisyan olmuştur. Sarkisyan da, tıpkı Koçaryan gibi, Dağlık Karabağ kökenlidir ve ülke içerisinde en önemli siyasal, ekonomik ve askeri pozisyonları ele geçirmiş olan Karabağ klanı tarafından desteklenmiştir. Sözde soykırım iddialarına sonuna kadar destek veren ve Dağlık Karabağ Sorunu'nun çözülebilmesi için Azerbaycan tarafının adım atması gerektiğini kaydederek Koçaryan'ın tutumuna benzer bir tavır takınan Sarkisyan, ülkenin içerisinde bulunduğu siyasal statükodan beslenen ve Rusya'ya olan bağımlılığa dayalı, güvenlikçi-çatışmacı dış politika çizgisine bağlı kalınmasını savunan sivil-asker elitler tarafından da desteklenmiştir.

Şubat 2008'de gerçekleştirilecek seçimlerde iktidarın temsilcisi olarak görülen Serj Sarkisyan'ın kazanma ihtimalinin oldukça fazla olduğu seçimden önce de tahmin ediliyordu. Halkın önemli bir bölümünün sözde soykırım odaklı ve Dağlık Karabağ işgalini sonuna kadar haklı gören tutumu, Serj Sarkisyan'a önemli bir avantaj sağlıyordu. Rusya'nın Sarkisyan'a destek vermesi ve daha önce de belirttiğimiz üzere Avro-Atlantik Dünyası'nın Rusya'yı daha fazla ürkütmemek ve büyük çaplı bir sistemik çatışmanın başlamasını engellemek için Ermenistan'daki siyasal sürece müdahil olmak istememesi de Ter Petrosyan ve diğer adayların elini zayıflatmıştır.

Ter Petrosyan ve Sarkisyan dışında 7 isim daha katılmıştır²⁰. Bunlardan en önemlileri, daha önce meclis başkanlığı da yapmış olan ve iktidara yakın bir isim olduğu belirtilen Hukukun Üstünlüğü Partisi'nin lideri Artur

19 Mikayel Zolyan, “Failed Negotiations Suggest Renewed Political Confrontation in Armenia”, *Central Asia and Caucasus Institute Analyst*, February 11, 2011, (Çevrimiçi), <http://www.cacianalyst.org/?q=node/5653>, 28 Ocak 2012.

20 Ermenistan Anayasası'na göre devlet başkanlığı seçimlerinde aday olabilmek için 35 yaşında olmak, Ermenistan yurttaşı olmak ve en az 10 yıl boyunca sürekli olarak Ermenistan'da ikamet etmiş olmak gerekmektedir. Bkz. Kamer Kasım, “19 Şubat 2008 Ermenistan Devlet Başkanlığı Seçimleri”, *OAKA*, Yıl 3, Sayı 5, 2008, ss. 191-196.

Bağdasaryan, Taşnak Partisi'nin adayı Vahan Hovanesyan ve Ulusal Demokratik Birlik Hareketi'nin lideri Vazgen Manukyan'dır²¹. Bu noktada belirtilmesi gereken en önemli husus Levon Ter Petrosyan dışındaki adayların hiçbirinin Serj Sarkisyan ile yarışmak amacıyla seçimlere girmedikleri, yalnızca kendilerinin ve başında buldukları partilerin varlığını göstermek amacıyla aday oldukları gerçeğidir. Zaten bu isimlerden ve partilerden birçoğu iktidarda bulunan milliyetçi muhafazakâr Cumhuriyetçi Parti'nin uzantıları ya da koalisyon ortaklarıdır.

Şubat 2008'de gerçekleştirilen seçimler, Levon Ter Petrosyan ve siyasal değişim yanlısı aktörlerin tüm ümitlerini boşa çıkarmış ve iktidarda yer alan Cumhuriyetçi Parti'den aday olan Başbakan Serj Sarkisyan, Robert Koçaryan'dan boşalan koltuğa oturmaya hak kazanmıştır. Yaklaşık 2,3 milyon kişinin oy kullandığı 2008 devlet başkanlığı seçimlerine katılım %70,5 oranında gerçekleşmiş ve Serj Sarkisyan, %52,82'lik oy oranı ile ilk turda seçilmek için gerekli olan %50 barajını aşmış ve seçimleri büyük bir farkla kazanmıştır. Zira seçim kampanyası esnasında ortaya koyduğu reformcu ve siyasal değişim yanlısı söylemleri ile toplumun önemli bir bölümünde büyük çaplı bir heyecan yaratan ve değişim isteğinin kamçılanmasına yardımcı olan Levon Ter Petrosyan'ın aldığı oy oranı %21,51'de kalmıştır. Seçimlere katılan diğer adaylardan Hukukun Üstünlüğü Partisi lideri Artur Bağdasaryan %16,69'luk oy oranı ile üçüncü olurken, Taşnakların adayı Vahan Hovanesyan %6,18, Ulusal Demokratik Birlik Hareketi'nin lideri Vazgen Manukyan da ancak %1,29 oy alabilmiştir²². Seçimlerde yarışan diğer adayların aldıkları oy oranları siyasal işleyişi ve seçim sonuçlarını etkilemeyecek kadar önemsiz kalmaktadır.

Serj Sarkisyan'ın seçimleri bu kadar rahat bir şekilde kazanabilmesine etki eden pek çok faktör bulunmaktadır. Her şeyden önce, Koçaryan'ın ve asker-sivil bürokrasinin desteğine sahip olan ve başbakanlık koltuğunda oturan Sarkisyan'ın devlet imkânlarını kendi seçim kampanyası esnasında etkin bir şekilde kullandığı söylenebilir. Örneğin, seçimlerde oy kullanacak vatandaşların pasaport bilgileri devlet imkânlarından yararlanılarak elde edilmiş, devlet okullarındaki öğretmenlerden toplumu yönlendirme ve nabız yoklama konusunda yararlanılmış, devlet televizyonundan halkı psikolojik anlamda yönlendirmeye yönelik yayınlar yapılmıştır. Oy verilecek merkezlerde, muhalefete yeterli temsil olanağı tanınmamış ve fiziksel şiddete varan saldırılar gerçekleşmiştir. Zira 33 seçim merkezinin çevresinde ve 64 merkezin de içerisinde fiziksel şiddete varan gerilimler yaşandığı AGİT gözlemcileri tarafından da rapor edilmiştir²³. Birçok seçim bölgesinde

21 Ibid. , ss. 192-193.

22 "Republic of Armenia: Presidential Election: 19 February 2008" , *OSCE Election Observation Mission Report*, May 30, 2008, (Çevrimiçi), <http://www.osce.org/odihr/elections/armenia/32115> , 22 Ocak 2012.

23 Kasım, "19 Şubat..." , s. 194.

sandıkların güvenliğinin sağlanamadığı ve iktidar lehine propaganda yapan kişi ve grupların sandık başında halkın tercihlerini etkilemeye yönelik propaganda yaptıkları, hatta sandıklara müdahalede bulduklarına dair raporlar da mevcuttur. İşaretlenmiş oy pusulaları ve mükerrer oy gibi olumsuzluklar da AGİT raporuna yansımıştır²⁴.

Seçimler öncesinde ve sırasında yaşanan bu usulsüzlüklerin yanı sıra, Serj Sarkisyan'ın Rusya'nın desteğine sahip olması ve Rusya Başbakanı Vladimir Putin'in seçimlerden hemen önce Erivan'ı ziyaret ederek bu desteği açık bir şekilde ortaya koyması da seçim sonucuna önemli oranda etki etmiştir. Rusya'nın bu açık desteğine ve seçim sürecine müdahil olma çabalarına karşın, AB ve ABD'nin sürece herhangi bir müdahalede bulunmaması ve Ter Petrosyan'a açık bir destek vermemesi, Sarkisyan'ın işini kolaylaştırmıştır. Avro-Atlantik Dünyası'nın bu tutumunun arkasında, Rusya ile Güney Kafkasya coğrafyasında Gürcistan krizi benzeri yeni bir kriz yaşamama düşüncesi yatmaktadır. Nitekim Gürcistan'dan sonra, Ter Petrosyan önderliğinde Ermenistan'a da yansiyabilecek "Gül Devrimi" benzeri bir renkli devrim girişimi Güney Kafkasya özelinde de Karadeniz Havzası genelinde büyük çaplı bir sistemik güç mücadelesini ve siyasal-askeri çatışmayı beraberinde getirebilecektir. ABD ve Avrupa'da yaşayan diaspora Ermenilerinin, tıpkı Rusya'da yaşayan Ermeniler gibi, Dağlık Karabağ işgalinin sürdürülmesini ve "sözde soykırımın" uluslararası arenada sonuna kadar savunulması istemlerinin arkasında duracağını belirten Serj Sarkisyan'a verdikleri destek ve onun arkasındaki sivil-asker bürokratlar ile kurdukları siyasal ittifak, seçimlerin Sarkisyan'ın lehine sonuçlanmasında belirleyici bir faktör olmuştur.

Seçimlerde yapılan usulsüzlüklere karşın, AGİT'in ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin usulsüzlüklerin ve hilelerin sonuçlar üzerinde ciddi bir etkide bulunmayacağı gerekçesiyle "seçimlerin yenilenmesine gerek olmadığı" yönünde bir açıklama yapması ve ABD ile AB'nin de seçim sonuçlarını tanıdıklarını açıklamaları, Sarkisyan'ın koltuğa rahat bir şekilde oturmasını sağlamıştır. Ancak Levon Ter Petrosyan önderliğindeki değişimci kanat, seçimlerde geniş çaplı usulsüzlükler yapıldığı gerekçesiyle sonuçları kabul etmediğini açıklamış ve Ter Petrosyan, diğer başkan adaylarından olan ve aynı zamanda Halk Partisi'nin liderliğini yapan Tigran Karapetyan ile görüştüğünden sonra her iki lider de seçimlerin iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuşlardır. Ermenistan'da, tıpkı siyasette ve ekonomide olduğu gibi yargıda da değişime kapalı bir yapı teşkilatlandırılmış olduğu için, hem Ter Petrosyan hem de Karapetyan, Anayasa Mahkemesi'nden kendi lehlerine bir sonucun çıkmayacağını biliyorlardı. ABD ve AB'nin de

24 Ibid.

kendilerine destek vermemesi, siyasal anlamda onların elini kolunu bağlamıştı. Nitekim Ermenistan Anayasa Mahkemesi, seçimlerin iptaline gerek olmadığını belirterek hem Ter Petrosyan'ın hem de Karapetyan'ın isteğini reddetmiştir²⁵.

Ne var ki, Ter Petrosyan ve değişimci Ermeni Ulusal Kongresi'nin destekçileri, seçimlerin hemen ardından sokaklara dökülmüş ve hem memnuniyetsizliklerini hem de seçim sonuçlarını kabul etmediklerini yaptıkları gösterilerle ifade etmeye çalışmışlardır. Mart 2008'de Erivan'da Özgürlük Meydanı'nda gerçekleştirilen geniş çaplı gösterilerde, polis ile göstericiler arasında geniş çaplı çatışmalar yaşanmış ve çok sayıda gösterici gözaltına alınırken (106 kişi), resmi rakamlara göre 10 kişi ölmüş ve 130 kişi de yaralanmıştır. Ancak ölü ve yaralı sayısının açıklanandan çok daha fazla olduğuna dair iddialar da mevcuttur.

Gösterilerin bir ulusal güvenlik meselesi haline gelmesi sonrası muhalefet lideri Levon Ter Petrosyan ev hapsine alınırken, başkent Erivan'da 20 günlük bir olağanüstü hal ilan edilmiştir. Toplumsal çatışmayı daha fazla arttırmamak için gösteri yapmak yasaklanırken, medya üzerinde de ciddi bir sansür uygulanmıştır. Ermeni Hükümeti'nin aldığı güvenlik odaklı tedbirlerin aşırıya kaçtığını düşünen ABD, seçim sonrası benimsemiş olduğu tutumu terk ederek mükemmel olmayan bir seçim sürecinin tüm sorumluluğunu muhalefete yükleyerek gerçekleştirilen baskıcı girişimlerin sona erdirilmesini istemiştir. Seçimlerin yenilenmesine gerek olmadığını açıklayarak ciddi bir hata yaptığının farkına varan AGİT de, olayları daha yakından incelemek için Ermenistan'a bir heyet yollamış ve BM ile birlikte hareket ederek "olağanüstü halin derhal sona erdirilmesi" gerektiğini belirtmiştir. Ne var ki, Ermeni Hükümeti, Rusya'dan aldığı desteğe de güvenerek gerçekleştirdiği tutuklamalar ve sindirme odaklı girişimlerle muhalefetin etkinliğini kırıktan sonra, ancak 21 Mart 2008 günü olağanüstü halin kaldırıldığını açıklamıştır.

Ermenistan'da seçim sonrası ortaya çıkan toplumsal gerginlik ve muhalif gösterilerin, Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da yaşananlara benzer bir "renkli devrim" girişimi olduğunu ifade eden uzmanlar da mevcuttur²⁶. Nitekim Ermeni Yönetimi de bu olayları bir renkli devrim hazırlığı olarak yorumlamış ve muhalefete karşı oldukça sert tedbirler almıştır.

Seçimler öncesinde, Ter Petrosyan'a ve muhalefete neredeyse hiçbir şans tanımayan ve seçim sonuçlarını değerlendirirken de oldukça "renksiz" ve "kokusuz" bir tavır sergileyen Avro-Atlantik Dünyası, gerçekleştirilen büyük

25 Ömer Engin Lütem, "Ermenistan Anayasa Mahkemesi'nin Kararı", *Ermeni Araştırmaları*, Ekim 2008, (Çevrimiçi), <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Makaleler&MakaleNo=2994>, 30 Ocak 2012.

26 Sinan Oğan "Ve Ermenistan'da Turuncu Devrim Başladı", *TÜRSAM*, 2 Mart 2008, (Çevrimiçi), <http://www.turksam.org/tr/yazdir/1396.html>, 28 Ocak 2012.

çaplı gösteriler sonrasında, Ermenistan'da ciddi anlamda değişimci bir kesimin varlığından haberdar olmuştur. Ne var ki, Avro-Atlantik Dünyası'nın Ter Petrosyan önderliğindeki muhalefete, sistemik kaygılar ve diasporanın baskısı nedeniyle destek vermemiş olması, seçimlerin ardından ortaya çıkan konjonktürde verilen tepkinin "sözde" kalmasına yol açmıştır. Gürcistan'da yaşanan renkli devrim sonrası ortaya çıkan siyasal konjonktür, enerji zengini Azerbaycan'ın ciddi bir Rus baskısı altında bulunması ve AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığı, Avro-Atlantik Dünyası'nın Ermeni muhalefetine değişim yönünde yardımda bulunmasını engellemiştir. Ne var ki, bu gösteriler Ermeni muhalefeti ile Avro-Atlantik Dünyası arasındaki ilişkilerin gelişimine de kapıyı aralamıştır.

Rusya ise, Dağlık Karabağ Sorunu'nu ve sosyo-ekonomik bağımlılık kozunu kullanarak kendisine bağladığı Ermenistan'da Sarkisyan'ın seçimleri kazanarak başkanlık koltuğuna oturmasından son derece memnundur²⁷. Zira böylece Rusya lehine işleyen siyasal konjonktür değişmemiş olmaktadır.

Devlet başkanlığı seçimlerinin hemen ardından gelen büyük çaplı gösteriler ve bu gösterilerin renkli devrim benzeri bir halk hareketine dönüşebileceği korkusu, gösterileri durdurmak için 20 günlük bir olağanüstü hal uygulamasına giden, Ter Petrosyan'ı bir süreliğine ev hapsine alan ve çok sayıda göstericiyi tutuklayan Sarkisyan yönetimini, olağanüstü halin sona erdirilmesi ve Ter Petrosyan'ın da serbest bırakılmasına karşın, muhalefete karşı daha sert bir tutum takınmaya itmiştir. Mart 2008 gösterileri bağlamında tutuklanan göstericilerin serbest bırakılması geciktirilirken, iç politikada yaşanan çatışma ve ülkenin karşı karşıya olduğu büyük çaplı ekonomik krizin gündemin ana konusu olmaktan çıkarmak isteyen Ermeni Hükümeti, Dağlık Karabağ Sorunu ve Türkiye ile ilişkiler konusunda açılımcı görünen ancak gerçekte sadece oyalama amacı güden bir siyasal kampanyaya girişmiştir. Bu politika değişimi ile amaçlanan bir diğer hedef ise, Levon Ter Petrosyan ve onu destekleyen Ermeni Ulusal Komitesi ile birlikte anılan "değişim" gerçekliğinin Sarkisyan hükümeti tarafından da sahiplenildiğini göstermek ve böylece Ter Petrosyan'ı önemsiz bir kişi haline getirerek halkın ve başta ABD ve AB olmak üzere uluslararası sistemik aktörlerin desteğini alabilmektir. Dikkat edilirse, Serj Sarkisyan döneminde Dağlık Karabağ Sorunu'na ilişkin "sonuçsuz kalan" birçok zirve gerçekleştirilmiş ve böylece Ermenistan'ın değişimci bir dış politika çizgisine yöneldiği ve Dağlık Karabağ Sorunu'nu çözmek için samimi bir çaba gösterdiği imajı yaratılmak istenmiştir. Aynı tutum, Türkiye ile ilişkiler bağlamında da geçerli olmuştur. ABD, AB ve Rusya'nın çabalarıyla Ermenistan ve Türkiye arasında imzalanan ve Ermenistan'ın, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tanımasına karşılık olarak, Türkiye'nin Ermenistan Sınırı'nı açmasını sağlayacak olan protokol imzalanmıştır. Ne var ki, bu protokol yürürlüğe girebilmiş değildir. Zira Ermeni Hükümeti, bu protokolü

27 Fatma Aslı Kelkitli, "Russian Foreign Policy in South Caucasus Under Putin", *Perceptions*, Winter 2008, pp. 69-86.

bir oylama taktiği olarak kullanmayı yeğlemiş ve “sözde soykırım” odaklı dış politika izlemeyi sürdürmüştür. Sarkisyan Hükümeti’nin benimsediği diplomatik oyalama taktiği, Avro-Atlantik Dünyası’nın seçimler sonrası yaşanan olaylar nedeniyle sertleşen tutumunu yumuşatmayı başarmış ve ABD ile AB’nin Levon Ter Petrosyan’ın önderliğindeki muhalif gruplarla iletişimini de zayıflatmıştır. Diplomatik manevralar ile uluslararası meşruiyetini arttıran Sarkisyan, Rusya ile imzaladığı güvenlik, ekonomi ve enerji odaklı antlaşmalar ile bu ülkeye olan bağımlılığın dozunu bir kat daha arttırarak, Rusya ile Ermenistan arasındaki askeri ve siyasal ortaklığı güçlendireceğini de göstermiştir. Rusya ile Ermenistan arasında imzalanan askeri üs antlaşması²⁸ ile de iki ülke ilişkilerindeki stratejik boyut güçlendirilmiştir.

Ermenistan’da geniş çaplı bir siyasal değişimin yaşanabilmesi için, ülke içerisindeki sivil-asker bürokrasinin ve milliyetçi-muhafazakâr yapının büyük çaplı bir düşünsel evrim sürecinden geçmesi gerektiği Şubat 2008 seçimleri ile net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, Ermenistan’ın Rusya’ya olan siyasal, ekonomik ve askeri bağımlılığının kurtulması ve diaspora Ermenilerinin, Ermenistan’daki siyasal etkinliğinin kırılması gerektiği de anlaşılmaktadır. Yine, Ermenistan’da büyük çaplı bir siyasal değişimin gerçekleştirilmesi için, başta ABD olmak üzere, Avro-Atlantik Dünyası’nın bu ülkeye olan siyasal ve ekonomik ilgisini ve desteğini arttırması ve değişimci siyasal hareketlere, tıpkı Ukrayna ve Gürcistan’da olduğu gibi destek vermesi gerekmektedir. Ne var ki, bu konuda bölgesel dengelerin göz önünde bulundurulması ve evrimsel bir değişim çizgisinin tutturulması gerektiği ortadadır. Zira Gürcistan ve Ukrayna özelinde yaşanan Rusya bağlantılı sistemik-siyasal sorunlar, Ermenistan özelinde de kendisini gösterebilecektir²⁹.

28 Rusya’nın Transkafkasya Kuvvetleri’ne bağlı Gümrü Üssü, Türkiye-Ermenistan Sınırı’na oldukça yakın bir bölgede yer alması bakımından da önemli. 102. Rus Üssü olarak da bilinen bu askeri üste bugün itibarıyla 3-5 bin arasında Rus askeri konuşlandırılmış durumdadır. Rusya’nın Gürcistan’daki Batum ve Ahılkelek askeri üsleri kapatıldıktan sonra Gümrü Üssü’nün askeri kapasitesi ve stratejik önemi daha da artmış durumdadır. Gümrü Üssü, sahip olduğu kara ve hava savunma sistemleri ile oldukça caydırıcı bir görünüm arz etmektedir. Rusya ile Ermenistan arasında Ağustos 2010’da imzalanan bir antlaşma ile bu üssün kullanım süresi 2044 yılına kadar uzatılmıştır. Böylece Rusya, Kırım’daki askeri üssün kullanım süresini uzatmasının ardından stratejik öneme haiz bir diğer üssün kullanım süresini de 2044 yılına kadar uzatmıştır. Rusya’nın emperyal arzularını ve bölgesel gücünü destekleyen bu askeri varlıklar, Avro-Atlantik Dünyası’nın Karadeniz Havzası’ndaki coğrafi ve askeri dezavantajını da arttırmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Marat Valeyev, “Rusya’nın Güney Kafkasya Politikası Çerçevesinde Rusya-Ermenistan İlişkileri”, *Ermeni Araştırmaları*, No. 30, 2008, (Çevrimiçi), <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=575>, 25 Ocak 2012. Hatem Cabbarlı, “Ermenistan ve Rusya Arasında Gelişen Askeri İşbirliği”, *Caspian Weekly*, 9 Şubat 2011, (Çevrimiçi), <http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/orta-dogu/3375-ermenistan-ve-rusya-arasinda-gelisen-askeri-isbirligi.html>, 25 Ocak 2012. Fikret Ertan, “Gümrü Üssü ve Ötesi”, *Zaman*, 3 Ağustos 2010. “Rusya Ermenistan’la Askeri Üs Antlaşması İmzaladı”, *Star*, 20 Ağustos 2010, (Çevrimiçi), <http://www.stargazete.com/dunya/rusya-ermenistan-la-askeri-us-antlasmasi-izmaladi-haber-287261.htm>, 25 Ocak 2012.

29 Ermenistan’da, renkli devrim benzeri siyasal bir hareketle, sistemik bir şok yaratmaktansa, Rusya ile işbirliği içerisinde oluşturulabilecek geniş çaplı koalisyon uygulamalarına gidilebilir. Bu ülkenin ekonomik gidişatını düzeltecek yardımlar ve yapsal düzenlemeler de Ermenistan’daki saldırgan yönelimi törpüleyebilir. Nitekim ABD ve AB, Ermenistan’ın siyasal ve ekonomik gelişimi noktasında bölgesel dengelerin rolünü çok iyi görebildikleri için öncelikli olarak bu ülkenin bölgesel izolasyonuna son vermek istemişler ve bu noktada Türkiye’nin yumuşak güç uygulamalarından ve ekonomik potansiyelinden yararlanmayı kararlaştırmışlardır. Ermenistan ile Türkiye arasında kurulmaya çalışılan diplomatik ilişkiler ve imzalanan protokoller, bu meyanda değerlendirilebilir. Nitekim Türkiye-Ermenistan İlişkileri’nin düzelmesi, Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki sorunların giderilmesinde ve bölgesel bir işbirliğinin geliştirilebilmesinde önemli bir rol oynayabilecektir. Kuşkusuz bu işbirliği, Avro-Atlantik Dünyası’nın kontrolünde olacak ve Rusya’nın yakın çevresi olarak gördüğü Güney Kafkasya’daki etkinliği sınırlanabilir.

Son dönemde, Ermenistan'daki siyasal gerginliğin azaltılabilmesi noktasında iktidar ile muhalefetin birtakım görüşmelerde bulduklarına tanıklık ediyoruz. Devlet Başkanı Serj Sarkisyan ile Başbakan Tigran Sarkisyan'ın başını çektiği iktidar ile Ter Petrosyan'ın önderliğindeki Ermeni Ulusal Kongresi arasındaki temas alanının artması, Ermenistan'da siyasal iklimin yumuşatılabilmesi ve siyasal diyalogun artırılarak kutuplaşma ortamının ortadan kaldırılmaya çalışılması anlamında önemlidir. Ermenistan, çok ciddi bir ekonomik kriz içerisinde ve çözülmesi gereken sosyo-ekonomik, siyasal ve toplumsal-demografik meseleleri bulunmaktadır. Bu nedenle, iktidar ile muhalefetin işbirliği arayışı içerisine girmesi, ulusal birliğin sağlanabilmesi anlamında çok önemlidir. Yine de, bu diyalog eksenli girişimin arkasında başka türlü siyasal hesapların olduğu da söylenebilir. Serj Sarkisyan, 2013'te düzenlenecek başkanlık seçimlerinden galibiyetle ayrılmak için halk nezdindeki meşruiyetini arttırması gerektiğini düşünmektedir. Zira Sarkisyan, 2008 seçimlerinde kendisine destek veren asker-sivil bürokratlar ile siyasal partilerin bir kısmının 2013 seçimlerinde desteğini alamayacağını düşünmektedir. Robert Koçaryan'ın adının Müreffeh Ermenistan Partisi ile anılması bu korkunun en önemli nedenlerinden biridir. Yine, her ne kadar sonuçsuz da kalsa, Sarkisyan yönetiminin Dağlık Karabağ ve Türkiye ile ilişkiler konusunda diyaloga açık bir tutum sergilemesi de ülke içerisindeki milliyetçi-muhafazakâr kesimde bir hayal kırıklığına neden olmuştur. Bu kesimin çıkaracağı başka bir aday, oyların bölünmesine ve Ter Petrosyan'ın şansının artmasına yardımcı olabilir.

Ortadoğu'yu saran ve temelinde demokrasi, insan hakları ve özgürlüklere saygı gibi faktörler bulunan ve çoğulcu siyasal istemlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını varsayabileceğimiz Arap Baharı'nın Ermenistan'a da yansiyebileceği düşüncesi, Serj Sarkisyan'ın muhalefete karşı tutumunu değiştirmesine ve diyalog eksenli bir politikaya yönelmesine neden olmuştur.

Ortadoğu'yu saran ve temelinde demokrasi, insan hakları ve özgürlüklere saygı gibi faktörler bulunan ve çoğulcu siyasal istemlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını varsayabileceğimiz Arap Baharı'nın Ermenistan'a da yansiyabileceği düşüncesi³⁰, Serj Sarkisyan'ın muhalefete karşı tutumunu değiştirmesine ve diyalog eksenli bir politikaya yönelmesine neden olmuştur³¹. Mart 2008'de yaşanan muhalefet gösterileri şiddetle bastırılmış olmasına karşın, Sarkisyan Hükümeti'nin Avro-Atlantik Dünyası bağlantılı

30 Ani Tchaghiasian, "Arab Spring, Armenian Winter?" , *The Armenian Weekly*, July 7, 2011.

31 Sarkisyan, bu bağlamda Mart 2008 Olayları'nda bu yana hapiste bulunan 400 civarında muhalif göstericiyi de serbest bırakmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Armen Poghosyan, "Winds of Change in Armenian Politics" , *Institute For War&Peace Reporting*, May 27, 2011, (Çevrimiçi), <http://iwpr.net> , 7 Ocak 2012.

bir “renkli devrim” beklentisi henüz küllenmiş değildir³². Bu gerçeklik de, iktidarı muhalefet ile işbirliği yapmaya ve muhalefeti devrim gerçekliğinden uzaklaştırarak kendi elini kuvvetlendirmeye itmektedir. Serj Sarkisyan-Tigran Sarkisyan ikilisi, başında buldukları hükümetin özgürlüklere ve farklı siyasal görüşlere saygı duyduğunu ve iktidar ile muhalefetin barış içerisinde bir arada yaşayabileceklerini göstererek toleranslı bir siyasal iktidar yaratmanın arayışı içerisindeyler. Siyasal çoğulculuğa ve hukukun üstünlüğüne vurgu yapacak bu anlayış doğrultusunda ortaya konan söylemler ve girişimler, halk desteğini kaybetmemek için yapılan birer siyasal manevra olarak görülmelidir. Ermeni Hükümeti, her anlamda desteğini aldığı Rusya’nın yanı sıra, muhalefet ile yakın ilişkiler kurmaya çabalayan ABD ve AB üyelerinin de siyasal desteğini alabilmenin ve böylece Levon Ter Petrosyan’ın diplomatik gücünü sınırlayabilmenin peşindedir. Diyalog ve işbirliğini özendirici siyasal manevralar sayesinde muhalefet ile oluşturulacak siyasal-yönetimsel köprü, hem iktidarın diplomatik yalnızlığına son verebilecek hem de Ter Petrosyan’ı ve Ermeni Ulusal Kongresi’ni siyasal sistemin önemsiz bir parçası haline indirgeyebilecektir.

Levon Ter Petrosyan’ın önderliğindeki Ermeni Ulusal Kongresi ise, dağınık bir görünüm sergileyen Ermeni muhalefetini tek bir çatı altında toplayarak siyasal etkinliğini arttırabilmek, siyasal diyaloga açık olduğunu ve değişimin iktidar ile muhalefet arasındaki yapıcı işbirliği sayesinde gelebileceğini ortaya koymak ve renkli devrim yanlısı olmadığını gösterebilmek için iktidar ile diyalog ortamının yaratılmasına taraftar olmuştur. Ermeni Ulusal Kongresi önderliğinde yaratılacak geniş çaplı bir muhalif blok sayesinde, halk nezdindeki etkinliğini arttırabileceğini ve siyasal sistemin daha dengeli bir yapıya büründürebileceğini düşünen Ter Petrosyan önderliğindeki muhalefet, bu nedenle iktidar ile muhalefet arasındaki müzakerelerin sürdürülmesini arzulamaktadır. Müzakereler neticesinde elde edilebilecek, serbest bir şekilde propaganda yapabilme hakkı ve özgürlüklerine kavuşturulabilecek muhalif isimler de, Ter Petrosyan’ın ve Ermeni Ulusal Kongresi’nin halk nezdindeki meşruiyetini arttırabilecektir. Organize olmuş ve meşruiyetini arttırmış etkin bir muhalefetin, Avro-Atlantik Dünyası’ndan alabileceği siyasal desteğin çok daha fazla olacağı da ortadadır. Ermeni Ulusal Kongresi, iktidar ile müzakereleri yürütürken, dinamizmini ve halk nezdindeki desteğini ve tanınırlığını arttırabilmek için geniş çaplı gösteriler düzenlemeyi de planlamaktadır³³. Şüphesiz bu eylem, muhalefetin iktidar ile gerçekleştireceği müzakereler bağlamında elini kuvvetlendirecek bir unsur olacaktır.

32 “Armenia: Picking up the Pieces”, *International Crisis Group*, April 8, 2008, (Çevrimiçi), http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/b48_armenia_picking_up_the_pieces.pdf, 30 Ocak 2012.

33 “Quick Sands on Political Landscape?: Armenian Opposition Expects Great Changes Before its February Activation”, *Armenia Now*, December 9, 2011, (Çevrimiçi), http://www.armenianow.com/news/politics/33988/opposition_government_politics, 7 Ocak 2012.

2. Ermeni Diasporası’nın Siyasal İşleyiş Üzerindeki Etkisi

Ermenistan’ın ulusal kimlik oluşumu ile çok yakından ilintili ve sosyal inşacılık tabanlı tarihsel bir çarpıtmanın üzerine dış politika yaklaşımını şekillendirdiğini daha önce belirtmiştik. “Sözde soykırım” odaklı bu dış politikanın oluşumu ve uygulaması ise Ermenistan Devleti’nden daha çok, yurtdışında, özellikle de Batılı ülkelerde yerleşmiş ve bu ülkelerin toplumsal, ekonomik ve sosyal yapısının önemli bir parçası haline gelmiş diaspora Ermenileri tarafından üstlenilmiş durumdadır.³⁴ Ermenistan, 2010 yılı istatistiklerine göre 3 milyondan biraz daha fazla bir nüfusa sahip olmasına karşın, ülke dışında yaşayan Ermeni kökenli insanların sayısı bu rakamdan çok daha fazladır. Ülkenin içerisinde bulunduğu büyük çaplı sosyo-ekonomik kriz ve yolsuzluklarla örülmüş yönetim anlayışı, Ermenistan vatandaşlarını iş bulmak ve daha rahat yaşamak için ülkeden ayrılmaya itmektedir. Bu göç dalgası, Osmanlı döneminde Batılı ülkelere göçmüş Ermeni kökenli nüfus ile birleştiği noktada, Ermenistan’ın elinde dış politika uygulamalarında Batılı ülkelerin desteğini elde edebilmek amacıyla kullanabileceği ciddi bir nüfus potansiyeli oluşmaktadır. Özellikle ABD, Fransa, Rusya, Almanya gibi, uluslararası sistemin işleyiş noktasında ciddi bir ağırlığa sahip olan Batılı ülkelerde yaşamakta olan Ermeniler, birlikte hareket edebilme anlayışını içselleştirdikleri ve “sözde soykırım” odaklı tarihsel kurguyu kendi kimliklerinin tutanak noktası olarak gördükleri için, Soğuk Savaş döneminde bireysel ve toplumsal eylemlerle ortaya koydukları soykırım tezini, bugün kendilerine ait olarak gördükleri Ermenistan üzerinden yürütmektedirler. Soykırım unsuru, onlara kim olduklarını hatırlatan bir ulusal kimliklenme aracı haline gelmiştir. Ulusal kimlik oluşumu soykırım tezine sıkı sıkıya bağlı olduğu için, bu tezin reddedilmesi ya da dış politika bağlamında kullanılmaması diaspora Ermenilerinin zaman içerisinde içselleştirdikleri kimliklerini kaybetmeleri ya da yeniden inşa etmeleri anlamına gelecektir. Bu nedenle, diaspora Ermenilerine göre, Ermenistan’ın en önemli görevi, sözde soykırım tezini uluslararası anlamda dile getirecek bir araç olarak kullanılabilir olması ve Ermeni Diasporası’nın her anlamda bütünleşebileceği bir kurumsal yapı olarak yükselmesidir. Diaspora Ermenileri, Ermenistan’ı ulusal kimliklenme sürecini yaşatacak ve kendilerinin tarih ve anavatanları ile bağlantılarını sağlayacak bir kurumsal bir “bağlantı objesi” olarak görmektedirler³⁵.

Ne var ki, bu yaklaşım Ermenistan Devleti’nin bugün içerisinde bulunduğu siyasal ve ekonomik gerçeklik ile uyumlaşmamaktadır. Ekonomik anlamda Güney Kafkasya’nın ve hatta Avrasya Coğrafyası’nın en güçsüz

34 Tahir Tamer Kumkale, *Diaspora Ermenileri’nin Soykırım Yalanları ve Mücadele Yöntemlerimiz*, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2007.

35 Sedat Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, Ankara, USAK Yayınları, 2008.

devletlerinden biri olan, neredeyse tamamen Rusya'ya bağımlı hale gelmiş ve diaspora Ermenilerinin desteği ve hatta baskısı ile çatışmacı ve revizyonist bir dış politikayı içselleştirmek zorunda kalan Ermenistan, bölgede gerçekleştirilen büyük çaplı ticaret ve enerji projelerinden de dışlanmaktadır. Ermeni Hükümeti'nin bu noktada yaptığı en önemli yanlışlıklardan biri, uluslararası sisteme yeniden eklenilebilmek için bölgesel işbirliği ve barış içerisinde bir arada yaşama seçeneklerine yönelebilecekken, çatışma odaklı anlayışa sarılmayı sürdürmesi olmaktadır. Kuşkusuz bu tutumun arkasındaki en önemli faktör de, diaspora Ermenilerinin vereceği ekonomik ve hatta siyasal desteğe muhtaç konumda olan Ermenistan'ın, bu desteğe karşılık olarak kendi gerçekliğini hiçbir şekilde yansıtmayan çatışmacı bir dış politika anlayışına yönelmesi olmaktadır.

Diaspora Ermenileri, sosyo-kültürel ve toplumsal anlamda oldukça farklı ulusal kimlik edinim süreçlerinin içerisinde yer aldıkları için, etnik kimliklerini unutmamak ve farklı ülkelerde yaşasalar da etno-kültürel manada bir olduklarını vurgulayabilmek için soykırım efsanesini kendilerine bir araç olarak seçmişlerdir. Anavatan topraklarında yaşayan soydaşlarına oranla çok daha farklı ve gelişkin bir sosyo-ekonomik ve kültürel toplumsallaşma yaşamış olan diaspora Ermenileri, kendilerinin Ermeni olduğunu ispat edebilmek ve tarihsel gelişim seyri içerisinde benliklerini yitirmediklerini gösterebilmek için “acı ve özlem” üzerine kurgulanmış bir büyük soykırım çarpıtmasını psiko-sosyal bağlantı imgesi olarak kullanmaktadırlar. Ne var ki, diaspora Ermenileri'nin önemli bir bölümü ile anavatan topraklarında yaşayan Ermeniler arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik bağlar oldukça zayıftır. Hatta diaspora Ermenilerinin önemli bir bölümü ülkelerindeki sosyo-ekonomik çöküşle pek ilgilenmezler. Onlar için önemli olan, Ermenistan'ın diaspora Ermenilerinin çizdiği sözde soykırım odaklı çatışmacı dış politika çizgisini izlemesi ve kendilerine verilen ekonomik destek ile yetinmesidir. Nitekim bu yaklaşım, Ermenistan toplumunun önemli bir bölümünde çok ciddi bir eleştiri konusu haline gelmiş durumdadır. Diasporanın kendilerini siyasal ve ekonomik bir çıkmaza sürüklediği Ermenistan muhalefeti tarafından da zaman zaman dillendirilen bir husustur.

Ermeni Diasporası, Batı'nın demokratik ve çoğulcu siyasal anlayışı çerçevesinde yoğrulmuş olmalarına ve yaşadıkları ülkelerde bu işleyiş çerçevesinde seslerini duyurabilmelerine ve kimliklerini korumuş olmalarına rağmen, kendi anavatan devletlerinde demokrasinin ve insan haklarının geldiği seviye ile pek ilgilenmemektedirler. Zira Ermeni diasporası, Ermenistan'da kendileri ile ittifak halinde sözde soykırım, tazminat ve işgal odaklı revizyonist bir dış politika izleyen mevcut iktidarın gücünü yitirmesi halinde, kendilerinin Ermenistan'daki etkinliğini yitirmesinden ve işbirliği

yönünde farklılaşan politikalar ekseninde Ermenistan ile Ermeni diasporası arasındaki duygusal bağların kopmasından endişe etmektedirler. Ermenistan'da demokrasinin sağlıklı bir şekilde işletilebilmesi halinde, mevcut iktidarın pozisyonunu korumasının oldukça zor olduğunu gören diaspora Ermenileri, önce Koçaryan şimdi de Sarkisyan'ın baskıcı, yolsuzluklarla örülmüş ve mafya ile içli dışlı olmuş yönetim anlayışını destekleyerek, anavatan ile psiko-sosyal ve siyasal bağların kopmasını engellemeye çalışmaktadırlar. Batılı ülkelerin, çıkarlarına uygun olmadığı zaman demokratik işleyişi ve insan haklarına saygı ilkesini geri plana itebilmesi de, Ermeni diasporasının eylemlerini meşrulaştıran bir gerçeklik olarak görülmelidir.

Ermeni Diasporası, çoğulcu demokratik anlayışı yadsıyan ve kimlik odaklı tarihsel vurgularla kendisini ifade eden ve çatışmacı tezlere sırtını yaslayan mevcut yapısıyla, Soğuk Savaş sonrası peşinden koştuğu etno-kültürel milliyetçilik tabanlı siyasal yaklaşım ile Balkanlar'ı birbirine katan Sırp ve Arnavut diasporalarına çok benzemektedir. Ne var ki, bu diasporalar ile Ermeni Diasporası arasında çok önemli farklılıklar da bulunmaktadır. Sırp ve Arnavut diasporaları, anavatan topraklarına coğrafi anlamda bitişik olan ülkelerde yoğunlaşmış ve tarihsel anlamda da bu topraklara yayılmış bir görünüm sergilerlerken, Ermeni diasporasının etkin olduğu topraklar Batı Avrupa, Rusya ve ABD gibi uluslararası sistemi yapılandıran ve yönlendiren siyasal aktörler olmaktadır. Ermeni diasporası, tarihsel gelişim seyri içinde yaşadıkları ülkelerin sosyo-kültürel ve ekonomik dokusuna eklemlenmeyi ve siyasal hayata da etkin ve örgütlü bir şekilde katılmayı başarmış³⁶ olmasına karşın, Sırp ve Arnavut diasporaları için aynı şey söylenemez. Ermeni diasporası, içerisinde yaşadıkları ülkeleri çok iyi özümseyip siyasal hayata entegre olabildikleri için sözde soykırım ve Karabağ odaklı ve etnik kimlik tabanlı istemlerini bu devletlerin hükümetlerine kabul ettirebilmekte ve Türkiye'yi ve Azerbaycan'ı diplomatik ve hukuki anlamda köşeye sıkıştırabilmektedirler.

Diaspora Ermenilerinin, Ermenistan'ın siyasal işleyişi üzerinde büyük çaplı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Hatta Ermenistan'ı, Karabağ kökenli siyasetçiler, askeri önderler ve bürokratlar ile diaspora Ermenilerinin aralarında oluşturdukları bir ittifak çerçevesinde yönettikleri de söylenebilir. Sosyal ve ekonomik anlamda derin bir krizin içerisinde olan ve refaha erişebilmek için ülkeyi terk etmeyi dahi göze almak zorunda olan Ermenistan yurttaşları ise kendi siyasal gelecekleri üzerinde diaspora ve Karabağ kökenli Ermeniler kadar söz sahibi değildirler. Bağımsızlık sonrası Ermenistan'ın siyasal geleceğini avuçlarının içerisinde almış olan bu Karabağ-diaspora

36 Anny P. Bakalian, *Armenian Americans: From Being to Feeling Armenian*, New Jersey, Transaction Publishers, 2011.

ittifakının; ordu, medya, yargı, yerel yönetimler ve hatta ülke içerisinde oldukça etkin olan mafya oluşumlarını da kullanarak ürettiği çatışmacı, milliyetçi istemleri körükleyici ve siyasal anlamda statükocu yaklaşım, bu ülkenin Türkiye ve Azerbaycan başta olmak üzere komşuları ile ilişkilerinde yeni bir sayfa açmasının önündeki en önemli engeldir.

Ermeni Diasporasının etkinliğini arttıran en önemli faktörlerden biri de, bu etno-kültürel bloğun, Ermenistan Dış Politikası'nın gelişim seyri üzerinde işlevsel bir rol oynuyor oluşudur. Anavatan topraklarında sözde soykırım tabanlı bir dış politika izleyen bir Ermenistan'ın varlığı, uluslararası anlamda diasporanın soykırım odaklı kimliklenme sürecine katkıda bulunduğu için, bu devletin ABD, Batı Avrupa ülkeleri ve Rusya ile kurdukları diplomatik ilişkinin ve destek arayışının en önemli tümleyeni diaspora olmaktadır. Ermeni asıllı ünlü Fransız müzisyen *Charlès Aznavour*'un, Ermenistan'ın İsviçre Büyükelçiliği görevini üstlenmiş olması, bu durumun en önemli göstergesi olarak görülebilir³⁷. Ermeni diasporası, toplumsal ve siyasal manada etkin olduğu ülkelerin dış politika yaklaşımlarını çeşitli yollarla etkileyerek, mevcut Ermeni Yönetimi'nin izlediği çatışmacı ve işbirliğini yadsıyan dış politika yaklaşımına karşı, uluslararası sistemden tam manasıyla izole olmasını engellemekte ve bölgesel denklemlerden önemli ölçüde dışlanan anavatan topraklarının³⁸ biraz olsun nefes almasını sağlamaktadır.

Rusya'ya ekonomik ve siyasal anlamda bağımlı olan ve ABD ile AB'nin, Karadeniz-Hazar-Ortadoğu bağlantı hattı üzerinde müttefiklik ilişkisi kurduğu veya kurmak istediği çok önemli iki ülke Türkiye ve Azerbaycan'a karşı, tarihsel hezeyanlara dayalı ve düşmanlık odaklı bir dış politika izleyen Ermenistan'ın, Avro-Atlantik Dünyası tarafından tamamen dışlanmamasının ve bu ülkelerden aldığı siyasal, ekonomik ve diplomatik desteğin arkasında yatan en önemli nedenlerden biri de Ermeni Diasporası'dır. Özellikle ABD ve Fransa'da siyasal manada etkin olan diasporanın, bu iki ülke ile Türkiye'nin ilişkilerini ne denli zor duruma soktuğu ortadadır³⁹. Zira her iki ülkenin de parlamentolarında da yer bulan "sözde soykırım" odaklı karar tasarıları Türkiye'nin haklı tepkisine ve diplomatik bir çıkmazın yaşanmasına neden olmaktadır. Ermeni diasporası, siyasal etkinlik kurduğu ülkelerde, demokratik yönetim anlayışının kendisine sunduğu fırsatlardan da

37 "Şarkıcı Aznavour Ermenistan'ın İsviçre Büyükelçisi", *NTVMSNBC*, 6 Mayıs 2009, (Çevrimiçi), <http://www.ntvmsnbc.com/id/24964188> , 31 Ocak 2012.

38 Armen Ayyazyan, "The Enhancement of Armenia-Diaspora Relations as a Way of Addressing the Challenges Facing the Armenian Nation" , May 20, 2005, (Çevrimiçi), http://hayq.org/upload/files/Enhancement_of_Armenia-Diaspora_Relations_ENG.pdf , 31 Ocak 2012.

39 Heather S. Gregg, "Divided They Conquer: The Success of Armenian Ethnic Lobbies in the US", (Çevrimiçi), <http://intersci.ss.uci.edu/wiki/eBooks/Articles/Success%20of%20Armenian%20Lobbies%20Gregg.pdf> , 31 Ocak 2012.

yararlanarak, o ülkeler ile Türkiye’nin arasının açılmasına neden olacak çapta krizlerin yaşanmasının bir sebebi olabilmesine karşın, aynı tarz bir çoğulcu demokratik anlayışın kendi anavatanında yeşermesine engel olmayı kendisine bir görev edinmiş durumdadır. Koçaryan ve Sarkisyan gibi siyasetçiler de onların bu tezlerinin hayata geçmesini sağlayan kişiler olarak ön plana çıkmaktadırlar.

Ermeni Diasporası’nın etno-kültürel birliğini ve bütünlüğünü temsil eden ve “sözde soykırım” odaklı bir siyasal propaganda yürüten pek çok örgüt bulunmaktadır. Diasporanın ne kadar kurumsallaştığının birer göstergesi olan ve lobcilik anlamında ciddi bir başarı hikâyesi olarak görülebilecek⁴⁰ bu örgütsel çabalar, yurtdışında yaşayan Türklere de örnek olabilecek kapasitededir. Bunlardan en önemli ve bilinir olanlar ise, ABD’deki ANCA (Amerikan Ermeni Milli Komitesi), AGBU (Genel Ermeni Yardımlaşma Birliği), Armenia Fund USA (Amerikan Ermeni Fonu), American-Armenia Society (Amerikan Ermeni Derneği), Armenian Assembly of America (Amerika Ermeni Meclisi), Armenian Church Youth Organization of America (Ermeni Kilisesi Gençlik Örgütü)⁴¹ ile Fransa’da yer alan ve çoğunluğu Taşnak Partisi tarafından kontrol edilen Ermeni Kültür Evi, Ermeni İzcileri, Fransa Ermenileri’nin Mavi Haçı ile Ermeni liberallerinin siyasal partisi olan Ramgavar tarafından örgütlenmiş Ermeni Genel Yardımlaşma Birliği’dir. Ermeni Milli Hareketi ve Fransız Ermeni Dayanışması adlı dernekler ise ASALA terörüne doğrudan ya da dolaylı olarak destek verdiği bilinen operasyonel örgütler olarak işlev görmüşlerdir⁴². Diaspora Ermenilerine ait derneklerin en çarpıcı özelliklerinden biri, bu örgütlerin genel anlamda Taşnak ve Hınçak gibi tarihsel önemi olan hareketlerin kontrolünde olması ve bağımsız girişimlere pek fazla sıcak bakılmamasıdır. Nitekim Ramgavar tarafından örgütlenen liberal tabanlı kurumsal yapılar, pek fazla taraftar toplayamamaktadır.

3. ABD’nin Ermenistan’a Olan Yaklaşımı

SSCB’nin dağılması ve çift kutupluluğa dayalı uluslararası güç dengesi anlayışı ortadan kalktıktan sonra, Ermenistan’ın da içerisinde bulunduğu Güney Kafkasya Coğrafyası’nda siyasal bağımsızlık hamlelerinin peş peşe geldiğini görüyoruz. Ne var ki, SSCB’den koparak bağımsızlığını elde eden diğer ülkelerde olduğu gibi, Güney Kafkasya cumhuriyetlerinde de siyasal ve

40 Şenol Kantarcı, “Ermeni Lobisi: ABD’de Ermeni Diasporasının Oluşması ve Lobi Faaliyetleri” , *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 1, Mart-Nisan-Mayıs 2001.

41 Ali Külebi, “ABD’de Ermeni Örgütlenmesi” , 25 Nisan 2011, (Çevrimiçi), <http://alikulebi.com/haberdetay.asp?HaberNo=214> , 10 Ocak 2012.

42 Samim Akgönül, “Fransa Ermeni Toplumu ve Türkiye: Propaganda ve Lobcilik” , *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 5, Bahar 2002.

ekonomik bağımsızlığın sağlanabilmesi ve uluslararası sisteme entegre olunabilmesi noktasında, dış yardıma ciddi anlamda gereksinim duyulmuştur. SSCB'nin tarihsel devamı olarak ortaya çıkmış Rusya'nın, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi, Avrasya Coğrafyası genelinde ve Güney Kafkasya özelinde sistemik bir hegemonya kurarak yeniden bir küresel güç haline gelmesinin önlenmek istenmesi, Rusya'yı çevreleyen topraklarda Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığını kazanan devletlerin siyasal ve ekonomik manada kontrol altına alınmasını ve Batılı değerlerin bu devletlere yerleştirilmesini gerekli kılmıştır⁴³. Güney Kafkasya'da yer alan Ermenistan da, Rusya'nın yakın çevresinde yer alan ve Avro-Atlantik Dünyası'nın kendi sistemik kontrolü altına almaya çabaladığı devletlerden biri olarak görülmelidir. Mevcut uluslararası sistemin ortaya çıkışında ve işleyişinde en önemli aktör olarak görülmesi gereken ABD'nin, Ermenistan'a yönelik dış politikasını da bu sistemik gerçeklik ekseninde değerlendirmek gerekir.

ABD'nin Güney Kafkasya'ya yönelik politikası sadece Rusya'yı baskılamak ve kontrol etmek üzerine kurulmuş değildir. Orta Asya-Hazar-Karadeniz hattı üzerinde bulunan enerji kaynaklarının güvenli ve istikrarlı bir şekilde Türkiye üzerinden Batı'ya aktarılması, Avrupa'dan Çin Sınırı'na uzanan ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması ve kontrolünün elde tutulması ile hem ekonomik hem de siyasal anlamda çok büyük bir gelişim potansiyeline sahip olan Avrasya Coğrafyası'nda, Avro-Atlantik İttifakı'nın sistemsel gücünü zorlayacak ve sorgulayacak bir küresel gücün ortaya çıkmasının önlenmek istenmesi de önemli birer faktördür⁴⁴.

ABD'nin Ermenistan'a verdiği değer, bu küçük Kafkas ülkesinin sahip olduğu bölgesel konumun ve sistemik işlevselliğinin oldukça üzerindedir. Zira Orta Asya-Hazar enerji kaynaklarının çıkarılması ve Batı'ya aktarılması anlamında Ermenistan'ın hiçbir rolü bulunmamaktadır. Ne Hazar'a, ne de Karadeniz'e kıyısı bulunmayan ve Azerbaycan-Türkiye-Gürcistan-İran toprakları arasında sıkışmış küçük bir kara parçası olarak görülebilecek Ermenistan'da ekonomik değeri yüksek bir mineral kaynağı da yoktur. Bu küçük Kafkas ülkesi, sahip olduğu siyasal, ekonomik ve askeri kapasite ile uyumlu olmayan irredentist bir dış politika çizgisine savrulmuş ve ABD'nin bölgedeki en önemli rakibi olan Rusya'ya da her anlamda bağımlı hale gelmiştir. Nitekim Ermenistan, ülke güvenliğinin sağlanması ve ekonomik iflasın önlenmesi anlamında Rusya'nın desteğine muhtaçtır.

Ermenistan'ın ABD açısından sorun yaratan bir diğer özelliği de, topraklarında Rus üssü barındıran tek Güney Kafkas cumhuriyeti olmasıdır. Gümrü'de konuşlanmış olan Rus Üssü, Rusya'nın Güney Kafkasya özelinde

43 Svante E.Cornell, "US Engagement in the Caucasus: Changing Gears", *Helsinki Monitor*, No.2, 2005, pp. 111-119.

44 Okan Mert, *Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, ss. 177-180.

ve Avrasya genelindeki sistemik etkinliğini simgeleyen önemli bir faktördür. Bunun yanı sıra, Ermenistan'ın, tarihsel bir çarpıtmaya ve irredentist dış politika hasletlerine uygun olarak, Türkiye ve Azerbaycan ile büyük çaplı sorunlar yaşamaması ve bu ülkeleri her türlü uluslararası platformda zor duruma sokması da ABD'nin işine gelmemektedir. Zira ABD, Orta Asya-Hazar-Karadeniz bağlantısının sağlanmasında önemli bir rolü olan enerji zengini Azerbaycan ile Soğuk Savaş döneminden beri en yakın müttefiklerinden biri olarak bilinen Türkiye'nin istikrarsızlaştırılmasını ve kendisinden uzaklaşarak Rusya, İran ve Çin'in de içerisinde bulunabileceği, farklı alternatiflere yönelmesini arzulamamaktadır. Ermenistan; Türkiye ve Azerbaycan'ın yanı sıra Gürcistan ile de etno-kültürel tabanlı sorunlar yaşamaktadır. Gürcistan'ın güneyinde yer alan Cevaheti Bölgesi'nin tarihsel ve sosyo-kültürel anlamda kendi toprakları olduğunu iddia eden ve bölgede yaşayan Ermeni kökenli Gürcistan vatandaşlarının haklarını korumak bahanesiyle Gürcistan'ın içişlerine karışmaya çalışan Ermenistan, ABD'nin Güney Kafkasya'daki en önemli müttefiki konumunda yer alan bir ülke ile çatışmanın eşiğine gelmiş durumdadır. Enerji ihtiyacı açısından Rusya'ya bağımlı olan ve Rus doğalgazının kendisine ulaşabilmesi noktasında Gürcistan'ın konumlandığı coğrafyaya muhtaç olan bir ülkenin⁴⁵, bu ülkeye karşı böyle bir dış politika izliyor oluşu gerçekten ironiktir.

Yukarıda vurgulamış olduğumuz sebeplere dayalı olarak bir çıkarım yapacak olsak, ABD'nin Ermenistan'ı ödüllendirmektense cezalandıracağına ilişkin bir yaklaşıma yönelmemiz gerekir. Ne var ki, ABD, Ermenistan'ın bağımsızlığı sonrası bu ülkeyi diplomatik anlamda hiçbir şekilde dışlamamakta ve kritik meselelerde de desteğini esirgememektedir. ABD'nin Ermenistan'a yönlendirdiği ekonomik yardım resmi rakamlara göre 2 milyar doları aşmış durumdadır⁴⁶. Bu kalemin içerisine, verilen yatırım destekleri, Ermenistan'a yatırım yapmaları için yönlendirilen şirketler ve ekonomik işleyişin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için gönderilmiş olan makine ve teçhizat dâhil değildir.

ABD'nin Ermenistan'a verdiği büyük desteğin arkasında yatan en önemli unsur, bu ülkede yaşayan ve mevcudu, resmi rakamlarla, 500 bine yaklaşmış olan Ermeni diasporasıdır⁴⁷. Başta Amerika Ermeni Asamblesi (Armenian Assembly of America-AAA) ve Amerika Ermeni Ulusal Komitesi (Armenian National Committee of America-ANCA) olmak üzere diaspora Ermenilerinin kimlik taleplerini dillendirmek, siyasal varlıklarını güçlendirmek ve anavatan

45 Jon E.Chicky, "The Russian-Georgian War: Political and Military Implications for US Policy" , *Silk Road Studies*, Policy Paper, February 2009.

46 Kamer Kasım, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, Ankara, USAK Yayınları, 2009, s. 185.

47 "Total Ancestry Reported", *American Fact Finder*, (Çevrimiçi), http://factfinder2.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=ACS_10_1YR_B04003&prodType=table, 12 Ocak 2012.

ile olan bağlantılarını yönlendirmek üzere birçok kurumsal yapı ortaya çıkmış durumdadır. Bu kuruluşların en önemli özellikleri, uzun yıllardan bu yana siyasal sistem içerisindeki etkinliklerini sürdürmeleri ve sözde soykırım üzerine oturttukları ulusal tezlerini her ortamda savunmaları ve dillendirmeleridir. ABD'nin sahip olduğu siyasal sistemin, lobiciliğe ve oy pazarlıklarına oldukça yatkın olan yapısı, mükemmel bir şekilde teşkilatlanmış ve büyük şehirlerde (Los Angeles, New York, New Jersey, Boston, vb.) ciddi bir nüfus yoğunluğuna sahip olan Ermeni diasporasının, Amerikan siyaseti ve dolayısıyla hükümeti üzerindeki etkinliğini arttırmaktadır. ABD'de yaşayan Ermenilerin, genel anlamda oldukça zengin ve toplum nezdinde saygı duyulan isimler haline gelmiş olmaları ve diasporanın tek bir ses halinde hareket edebilmeyi içselleştirmiş olması, büyük bir oy ve ekonomik destek potansiyeline vurgu yapmaktadır. Nitekim hem diaspora Ermenileri hem de ABD'li siyasetçiler, bu potansiyelin ayırıcılığına varmış durumdadırlar. Her seçim döneminde, gerek Senato'da gerekse de Temsilciler Meclisi'nde Ermenilerin "sözde soykırım" tezlerine destek veren ve bu tezin resmen kabul edilebilmesi için ciddi bir çaba gösteren çok sayıda temsilcinin bulunması ve ABD Başkanları'nın dahi etki altına alınabiliyor olması, Ermeni diasporasının birliğini, etkinliğini ve lobi yürütmekteki maharetini kanıtlamaktadır.

Sözde soykırım iddialarının ABD tarafından "resmen" kabul edilmesi ve Ermenistan'ın siyasal, askeri ve ekonomik anlamda desteklenmesi, diaspora Ermenilerinin ABD yönetiminden en önemli talepleri olarak görülmelidir.

ABD, Ermenistan'ın baskıcı, çatışma odaklı, irredentist ve yolsuzluklarla örülmüş hükümetinden memnun olmamasına ve bu ülkenin Rusya'ya olan askeri, ekonomik ve siyasal bağımlılığından da hoşlanmamasına karşın, ABD'li Ermenilerin anavatanlarındaki siyasal yapıdan memnun olmaları ve bu yapının, ABD'nin de desteğiyle, devamını arzulamaları nedeniyle, Levon Ter Petrosyan gibi siyasal değişim ve reform odaklı muhalif aktörlere gereken desteği verememektedir. 19 Şubat 2008 seçimleri ve ardından yaşanan gelişmeler bu durumun en açık göstergesidir. İşin en ilginç yanı, ABD'li Ermenilerden tam destek alan Ermenistan Hükümeti'nin bölgedeki en önemli müttefiklerinin, ABD ile rekabet halinde ya da ona karşıt olan Rusya ve İran gibi ülkeler olmasıdır⁴⁸.

ABD, kendisi için çok değerli bir müttefik olan Türkiye ile ilişkileri çok zor bir dönemece sürükleyecek sözde soykırım iddialarını resmen kabul etmemektedir. Ne var ki, ABD'li üst düzey yetkililer, Ermenistan'ı ve özellikle diaspora Ermenilerini tatmin edecek açıklamalar yaparak,

48 Cavid Veliev, "Karabağ'da Statüko Daha Ne Kadar Sürecektir?", *21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 11 Ağustos 2010, (Çevrimiçi), <http://www.21yhte.org/tr/yazi.aspx?ID=5221&kat1=1>, 31 Ocak 2012.

soykırımın aslında var olduğu ancak siyasal gerekçelerle resmen tanınmadığı yönünde bir hava yaratmaya çalışmaktadırlar. Bu politikanın gerisinde uluslararası sistemin gereklerine uygun hareket ederken, iç siyasetin öngördüklerini de azami şekilde gerçekleştirebilme kaygısı yatmaktadır. ABD eski başkanı George W. Bush'un "imha" ve "dehşet verici katliam"⁴⁹, mevcut ABD başkanı Barack Obama'nın da "büyük felaket"⁵⁰ (Mets Yeghern)" şeklinde tanımladığı sözde soykırım unsuru, ABD'nin Türkiye ile Ermenistan arasında sıkışmasına neden olmaktadır.

ABD'nin Ermenistan'a ilişkin politikasını biçimlendiren en önemli hususlar ise, tıpkı sözde soykırım meselesinde olduğu gibi, Dağlık Karabağ Sorunu'nu da herhangi bir siyasal ya da askeri çatışmaya mahal vermeden halledebilmek ve bu küçük Kafkas ülkesini Batı'nın öngördüğü sistemik işleyişe entegre edebilmektir.

ABD'nin, Ermenistan'ı Rusya'ya olan bağımlılığından ve İran ile geliştirmeye çalıştığı ulaştırma, ticaret ve enerji odaklı işbirliğinden⁵¹ soyutlayabilmek ve bu küçük Kafkas ülkesini Avro-Atlantik Dünyası'nın temsil ettiği sistemik yapılanmaya bağlayabilmek için üzerinde durduğu en önemli husus, bu ülkenin bölgedeki Batı müttefikleri Türkiye ve Azerbaycan ile yaşadığı sorunlarından arındırılmasıdır. Dağlık Karabağ Sorunu'nun halledilmesi ve sözde soykırım odaklı Ermeni istemlerinin geri plana itilerek Türkiye-Ermenistan Sınırı'nın açılabilmesi, Ermenistan'ın içerisinde bulunduğu siyasal yalnızlığı ortadan kaldıracak ve bu ülkenin iflasın eşiğinde olan ekonomisini canlandıracak önemli bir gelişme olacaktır. Ermenistan-Türkiye ve Ermenistan-Azerbaycan arasındaki sorunların halledilmesi, sınırların açılması ve ekonomik işbirliğinin başlatılması, Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye hattında karşılıklı bağımlılık kuram çerçevesinde belirginleşen bölgesel işbirliği gerçekliğine Ermenistan'ı da eklemeyeceği için oldukça önemli bir dönüm noktası olacaktır. Ermenistan'ın AB, Türkiye ve Azerbaycan tarafından geliştirilen ve ABD'nin de destek verdiği doğu-batı

ABD'nin Ermenistan'a ilişkin politikasını biçimlendiren en önemli hususlar ise, tıpkı sözde soykırım meselesinde olduğu gibi, Dağlık Karabağ Sorunu'nu da herhangi bir siyasal ya da askeri çatışmaya mahal vermeden halledebilmek ve bu küçük Kafkas ülkesini Batı'nın öngördüğü sistemik işleyişe entegre edebilmektir.

49 Kemal Çiçek, "Ermeni Yasa Tasarısı'nın İçeriği ve İddialara Verilen Cevaplar", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 23-24, 2006.

50 Haydar Çoruh, "Psikolojik Savaş Kışkırcısında Türkiye (Genocide, Tehcir, Mets Yeghern)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.17, Sayı 42, 2010.

51 "Iran, Armenia Agree to Implement Energy, Transportation Projects", *History of Truth*, September 19, 2011, (Çevrimiçi), http://www.historyoftruth.com/new/index.php?option=com_content&view=article&Itemid=119&id=10170, 29 Ocak 2012.

yönlü ulaştırma ve enerji projelerine destek vermesi, Rusya'nın Güney Kafkasya'daki siyasi etkinliğine ve gücüne önemli bir darbe indirecek ve bu büyük gücün Karadeniz Havzası genelinde hegemonik istikrar teorisine⁵² uygun olarak kurgulamak istediği sistemik yapı büyük bir darbe yiyecektir. Kuşkusuz bu durum ABD'nin sistemik çıkarlarına uygun bir dönüşüm sürecini Güney Kafkasya özeline ve Karadeniz Havzası geneline yayacaktır.

Aralarında diplomatik bir ilişki olmayan iki ülke Türkiye ve Ermenistan arasında, Türkiye'nin isteği, ABD, AB ve kerhen de olsa Rusya'nın desteği ve İsviçre'nin arabuluculuğunda Mayıs 2008-Nisan 2009 arasında sürdürülen çözüm odaklı müzakereler, ABD'nin Ermenistan'ı Türkiye üzerinden Avro-Atlantik Dünyası'nın temsil ettiği sistemik yapılanmaya eklemeye çabalarının en son örneğidir. Türkiye'nin, sahip olduğu yumuşak güç çerçevesinde neoliberal kuramın tetiklediği karşılıklı bağımlılık zincirleri aracılığıyla komşularla ilişkileri olabildiğince iyileştirme ve böylece bölgesel bir lider olabilmeye odaklanmış dış politika stratejisinin en zor dönemeçlerinden biri olan Ermenistan ile ilişkiler mevzusu, ABD'nin Güney Kafkasya'daki sistemik siyasi, ekonomik ve bölgesel çıkarları ile birleştiği noktada ortaya çıkan ve Rusya'nın da, sürecin dışında kalmamak ve gerektiğinde sürecin işleyişini yönlendirebilmek amaçlı olarak verdiği destek ile meşrulaşan "protokol" inisiyatifi ile farklı bir yöne evrilme emaresi göstermiştir. Türkiye ile Ermenistan arasında diplomatik ilişki kurulmasını, iki ülke arasındaki sınırların açılmasını ve ilişkilerin gelişimine darbe vuracak "sözde soykırım" iddiasının kurulacak ortak bir komisyonda tartışılmasını beraberinde getirecek olan protokoller, ABD Başkanı Barack Obama'nın isteği, hatta sözde soykırımın tanınması odaklı tehdidi⁵³, olaylı bir seçimin ardından iktidara gelmiş olan Serj Sarkisyan'ın kendi toplumsal meşruiyetini arttıracak bir siyasi manevraya ihtiyaç duyması ve Rusya'nın bu manevrayı yapabilmesi için ona bir şans tanıması ve AB'nin Güney Kafkasya'ya yönelik komşuluk politikası gereğince verdiği siyasi destek paralelinde ortaya çıkmıştır. Ne var ki, imzalanan protokoller henüz yürürlüğe girmiş değildir ve kısa vadede de bunun olması beklenmemelidir. Dağlık Karabağ Sorunu'na ilişkin olarak Ermenistan'ın çözüm iradesi göstermemesi, imzalanan protokollerin ardından Türkiye-Azerbaycan İlişkileri'nin gerginleşmesi, süreci yakından izleyen Rusya'nın Ermenistan üzerindeki kontrolünü kaybedebileceği gerekçesiyle bu ülkeyi cesaretlendirme yönlü girişimlerini durdurması ve ABD'nin Türkiye üzerindeki baskısını belli bir noktaya kadar vardırabilmesi, imzalanan protokollerin yürürlüğe girememesinin en önemli nedenleri olarak

52 Gökhan Telatar, "11 Eylül Sonrası Amerikan Dış Politikasında Hegemonyanın Yeniden İnşası", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara, 2011.

53 Ali H. Aslan, "Obama Neden Soykırım Demedi?", *Zaman*, 26 Nisan 2010.

görülebilir. Bunun yanı sıra, ABD’nin tüm çabalarına karşın, diaspora Ermenilerinin “sözde soykırım” iddiaları konusunda geri adım atmaması ve bu nedenle Ermenistan siyasetindeki revizyonist, aşırı milliyetçi ve uzlaşmaz bloğun etkisizleştirilememesi ve diaspora Ermenilerinden büyük bir destek alan Taşnak Partisi’nin hükümetten çekilmesi⁵⁴, bu ittifakın desteği ile başkanlık koltuğuna oturan Serj Sarkisyan’ı geri adım atmaya ve “çözumsuzlük çözümdür” anlayışına paralel bir politika izlemeye yöneltmiştir.

ABD, Güney Kafkasya’ya yönelik dış politika stratejisi çerçevesinde Ermenistan’ı henüz kendi yanına çekmeyi başaramamıştır. Bu ülkeyi kazanabilmek ve kendi topraklarında yaşayan diaspora Ermenilerini tatmin edebilmek için bölgedeki en önemli müttefiki Türkiye ile enerji zengini Azerbaycan’ı dahi karşısına alabilmekte olan ABD, Ermenistan siyasetine egemen olan çatışma yanlısı asker-sivil tabaka ile sözde soykırımı kendi kimliklerinin tutanak noktası haline getirmiş olan diaspora Ermenileri arasındaki ittifakı önemsizleştiremediği müddetçe, bu ülke bağlamında siyasal etki yaratacak olan sistemik aktör kendisi değil, Rusya olacaktır.

4. Rusya’nın Ermenistan’a Olan Yaklaşımı

Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya’nın Güney Kafkasya’daki en önemli müttefiki Ermenistan olmuştur⁵⁵. Bu ittifakın birçok önemli sebebi bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, hiç şüphesiz, Ermenistan’ın bağımsızlık sonrası sözde soykırım ve Dağlık Karabağ eksenli çatışmacı bir dış politika izlemesi ve bu dış politika anlayışının doğal bir sonucu olarak bu ülkenin Türkiye ve Azerbaycan ile büyük çaplı bir siyasal çatışmanın içerisine sürüklenmesidir. Ermenistan’ın bağımsızlığına paralel olarak yaşanan Dağlık Karabağ İşgali esnasında, Rusya’nın Ermenistan yanlısı bir tutum sergilemesi iki ülke ilişkilerinin seyrini etkileyen önemli bir faktör olmuştur. Rusya, Türkiye ve Azerbaycan’ın Güney Kafkasya’da kendisine karşı ve Avro-Atlantik Dünyası ile uyum içerisinde bir bölgesel yapı oluşturacağından endişelendiği için, coğrafi anlamda iki ülke arasına konumlanmış olan Ermenistan’ı stratejik bir bölgesel ortak olarak belirlemiştir. Bu eksende Rusya, Ermenilerin Dağlık Karabağ’ı işgal etmesine herhangi bir müdahalede bulunmamış ve bu ülkenin diplomatik yalnızlığını gidermek, ekonomik, teknolojik ve askeri ihtiyaçlarını karşılamak ve böylece Ermenistan’ın siyasal yapısına ve bölgesel tercihlerine

54 “Taşnaklar Hükümetten Çekildi”, *BBC Turkish*, 27 Nisan 2009, (Çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/04/090427_armenia.shtml , 31 Ocak 2012.

55 Fırat Karabayram, *Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.

etkide bulunmayı amaçlamıştır⁵⁶. Rusya, ABD’de ve Avrupa’da yaşayan ve toplumsal anlamda oldukça etkin olduğu söylenebilecek diaspora Ermenileri aracılığıyla Avro-Atlantik Dünyası’nın Ermenistan’ı kendi sistemik nüfuzu altına alabileceğinden endişelenmiş ve yaptığı siyasal, ekonomik ve askeri yardımlar aracılığıyla Ermeni hükümetlerini ve diaspora Ermenilerini yanına çekmesini bilmiştir.

Ermenistan, içerisinde bulunduğu siyasal yalnızlığı aşabilmek ve kendi güvenliğini sağlayabilmek için Rusya’nın yardımına muhtaç olduğunun farkındadır⁵⁷. Zira bu ülke doğudan Azerbaycan, batıdan da Türkiye tarafından sarılmıştır ve bu iki ülke ile büyük çaplı problemler yaşamaktadır. Rusya’nın Ermenistan’dan desteğini çekmesi halinde, Dağlık Karabağ Sorunu’nun Azerbaycan ve Türkiye’nin istediği şekilde halledilmesi olasılığı da oldukça yüksektir. Ekonomik iflasın eşliğinde olan Ermenistan, siyasal bağımsızlığını sürdürebilmek için Rusya’dan gelecek ekonomik, askeri ve teknolojik yardıma muhtaç durumdadır. Rusya’nın Gürcistan’a uyguladığı siyasal baskının sona ermesi durumunda, Ermenistan’ın Gürcistan topraklarında yer alan Cevaheti Bölgesi üzerindeki siyasal emelleri de göz önünde bulundurulduğunda⁵⁸, Gürcistan-Ermenistan İlişkileri’nin de kopma noktasına geleceği ortadadır. Böyle bir gelişmenin yaşanması halinde Rusya’dan Ermenistan’a doğalgaz götüren ve Gürcistan topraklarından geçen boru hattının da farklı aktörlerin kontrolüne girmesi söz konusudur. Nitekim Gürcistan’ın Rusya’dan gelerek Ermenistan’a uzanan doğalgaz boru hattını özelleştirmek istediğine ve Azerbaycan’ın da bu boru hattının işletmesine talip olduğuna dair haberler medyada yer almıştı⁵⁹. Rusya’nın Gürcistan’a uyguladığı ayrılıkçı bölgeler odaklı siyasal baskı ise, şimdilik kaydıyla, böyle bir gelişmenin yaşanmasını önlemektedir.

Ermenistan için Rusya’nın ifade ettiği kadar önemli olmasa da, Rusya için Ermenistan da önemli bir ülke konumundadır. Ermenistan, Güney Kafkasya’da Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan arasında geliştirilmeye çalışılan bölgesel ittifakı yakından izleme olanağı sunmakta ve Avro-Atlantik Dünyası tarafından geliştirilen ve Rusya’nın stratejik önemini azaltma kapasitesine sahip doğu-batı yönlü enerji ve ticaret yollarının yapımını geciktirmektedir. Nitekim Dağlık Karabağ ve sözde soykırım odaklı problemler nedeniyle Ermenistan-Türkiye ve Ermenistan-Azerbaycan sınırlarının kapalı olması neticesinde Hazar Havzası’nı Avrupa’ya bağlayacak

56 Kasım, *Soğuk Savaş...*, ss. 130-132.

57 Cavid Veliev, “Kendini Yalnızlaştıran Ülke”, *Ermeni Araştırmaları*, Nisan 2008, (Çevrimiçi), <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Makaleler&MakaleNo=2925>, 31 Ocak 2012.

58 Kamer Kasım, “11 Eylül Sürecinde Kafkasya’da Güvenlik Politikaları”, *OAKA*, C.1, No.1, 2006, ss. 19-35.

59 Elnur İsmayilov, “Güney Kafkasya’da Savaş Boruları Çalıyor”, *Focus Haber*, 18 Kasım 2010, (Çevrimiçi), <http://www.focushaber.com/guney-kafkasya-da-savas-borulari-caliyor-y-34.html>, 31 Ocak 2012.

tek çıkış noktası, toprakları Rusya'nın da müdahalesiyle fiilen 3'e bölünmüş olan ve Rus baskısını her anlamda yakından hisseden Gürcistan olmaktadır. Güney Kafkasya'da Ermenistan odaklı olarak süregelen gerginlik ve çatışma riski, Türkiye'nin bölgedeki rolünü zayıflatırken uyguladığı dış politika gereğince gerginlikten fayda sağlayan Rusya, doğu-batı yönlü enerji ve ticaret projeleri noktasında en güvenilir ülke olma özelliğini sürdürmektedir. Ermenistan'ın izlediği realist kurama dayalı çatışmacı dış politika, AB'nin sahip olduğu yumuşak güce bağlı olarak, bölge ülkeleri arasında kurulacak karşılıklı bağımlılık ilişkisi bağlamında şekillendirilecek ve yönetsel, siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda Avro-Atlantik Dünyası'nın sistemik değerlerini içselleştirmiş bir bölgesel işbirliğinin oluşumunu engellemekte ve bu sayede Rusya'nın bölgedeki siyasal etkinliği sürmektedir.

Ermenistan, Rusya'nın İran ile ABD karşıtlığına dayalı sistemik bağlantısının sürdürülebilmesi açısından da önemlidir. Zira Rusya, Güney Kafkasya bağlamında oluşabilecek ve Gürcistan'ın da eklenilebileceği Türkiye-Azerbaycan Bloğu'nun yanı sıra, İran'ın kuzeyden çevrelenmesini sağlayacak Avro-Atlantik İttifakı yanlısı bir bölgesel yapının oluşmasından da çekinmektedir. Ermenistan'ın İran ile imzaladığı enerji ve ulaştırma odaklı stratejik önemi yüksek antlaşmalar⁶⁰, Rusya'nın da desteğiyle hayata geçirilebilecektir. Bunun yanı sıra İran'ın Dağlık Karabağ Sorunu ve sözde soykırımın tanınması yönlü girişimlerde Ermenistan'a destek vermesi⁶¹ de Güney Kafkasya'daki Rusya-Ermenistan-İran İttifakı'nın, Türkiye ve Avro-Atlantik Dünyası karşıtı stratejik çıkarlarına hizmet etmektedir.

Rusya'nın Ermenistan ile olan siyasal bağının arkasında yatan en önemli nedenlerden biri, bu ülkenin Ermenistan'da iktidarda olan çözümsüzlük ve çatışma yanlısı grup ve onun en önemli destekçisi olan diaspora Ermenilerinin ortaya koyduğu tezlere destek vermesidir. Bilindiği gibi Rusya, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgali esnasında işgalci Ermenileri durdurmak için herhangi bir girişimde bulunmamış, hatta Sovyet Ordusu'ndan bazı askerlerin Ermeni İşgaline destek verdiği ortaya çıkmıştı. Nitekim Rusya'nın müdahalesi, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı ve Azerbaycan topraklarının %20'sini eline geçirmesinin hemen ardından gelmiş ve bu müdahale sonrasında işgal altındaki topraklarda Ermenistan yanlısı bir bölgesel statüko oluşmuştur. Rusya'nın bu tutumunun ardında Türkiye ile Azerbaycan'ın resmi anlamda olmasa da siyasal anlamda birleşik bir cephe halinde hareket ederek bölgeyi kontrol altına alacakları korkusu yatmaktaydı. Yine Rusya, özellikle diaspora Ermenilerinin kimlik tanımlamalarının bir parçası olan sözde soykırım dayatmasının uluslararası

60 Fikret Ertan, "İran-Ermenistan İlişkileri Gittikçe Gelişiyor", *Zaman*, 18 Temmuz 2010.

61 Mehmet Fatih Öztarsu, "İran'ın Dağlık Karabağ Politikaları", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 7 Temmuz 2010, (Çevrimiçi), <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1164/iranin-daglik-karabag-politikalari.aspx>, 30 Ocak 2012.

anlamda kabul edilmesi yönlü girişimlere de destek vermiştir. Rusya'nın bu tutumu, diaspora Ermenilerinin Ermenistan Yönetimi'ni çatışmacı ve aşırı milliyetçi esaslar üzerinden yapılandırmaya yönelik yaklaşımı ile de uyumlaşmaktadır. Zira bugünkü Ermenistan Yönetimi izlediği bölge odaklı çatışmacı politikalar ile Güney Kafkasya'da siyasal istikrarın oluşumunu engellemekte ve Rusya'ya sürekli olarak müdahil olabileceği bir bölgesel karmaşa ortamı yaratmaktadır. Rusya'nın Dağlık Karabağ Sorunu'na yönelik tutumu çerçevesinde hem Ermenistan'ı hem de Azerbaycan'ı belli bir noktaya kadar siyasal kontrolü altında tutabiliyor olması⁶² ve kendi isteklerini bu ülkelere dayatabilmesi, bölgesel çatışma ortamının mevcut sistemik konjonktürde Rusya'nın işine geldiğini kanıtlamaktadır. Dağlık Karabağ Sorunu'nun çözümü için AGİT tarafından oluşturulmuş Minsk Grubu'nun⁶³ en önemli üyesi olan Rusya, bu sorunun çözümü halinde özellikle Azerbaycan'a karşı kullanabileceği önemli bir siyasal silahı kaybedebileceği endişesiyle Ermenistan'ın çözümsüzlük odaklı istemlerine destek verir durumdadır. Ermenistan'ın ekonomik istikrar ve gelişim noktasında tamamıyla kendisine bağımlı olması ve bu yönde Rusya'nın isteklerini karşılamaya hazır olması, diaspora Ermenileri ile de siyasal ortaklık içerisinde olan Rusya'nın işini kolaylaştırmaktadır.

Rusya'nın sözde soykırım iddiaları ile ilgili tutumu protokol krizi esnasında da tam manasıyla ortaya çıkmıştır. Türkiye ile Ermenistan arasındaki siyasal ilişkilerin düzelmesini kendi bölgesel çıkarları açısından olumsuz bir gelişme olarak görmesine karşın, sürecin dışında kalmamak için imzalanan protokollere destek verir bir görünüm sergileyen Rusya, daha sonraki dönemde protokollerin hayata geçirilmesi için taraflara, özellikle de Ermenistan'a, hiçbir ciddi uyarıda bulunmamıştır. Bu durum da göstermektedir ki, Rusya, Ermenistan'ı Güney Kafkasya Stratejisi'nin ağırlık merkezine konumlandırmıştır ve bu ülkeye olan yaklaşımı konjonktürel gelişmelere uygun olarak değişim gösterebilmekteyse de, esasında Ermenistan Hükümeti'nin ve diaspora Ermenilerinin benimsediği çatışmacı ve uzlaşmaz yaklaşım kendi sistemik çıkarlarıyla tam olarak uyumlaşmaktadır.

Ermenistan'ın Rusya'ya olan siyasal, askeri ve ekonomik bağımlılığı ve diaspora Ermenileri ile Rusya'nın sözde soykırım ile Dağlık Karabağ Sorunları'na ilişkin "çözümsüzlük" seçeneğinde birleşmeleri, bu ülkenin siyasal geleceğinin orta vadede de çatışma yanlısı ve Rusya'nın sistemik ihtiyaçlarına dayalı bir şekilde yapılandırılacağını göstermektedir. Rusya,

62 Galib Mammadov, "Nagorno Karabakh Conflict: Armenia's Victory or Nightmare?", *Foreign Policy Journal*, October 13, 2011, (Çevrimiçi), <http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/10/13/nagorno-karabakh-conflict-armenias-victory-or-nightmare-2>, 31 Ocak 2012.

63 "Minsk Group", *OSCE*, (Çevrimiçi), <http://www.osce.org/mg>, 25 Ocak 2012.

Ermenistan'da iktidarı elde tutan diaspora destekli aşırı milliyetçi ve muhafazakar bloğa destek vererek, bu ülkenin Türkiye ile Avro-Atlantik İttifakı'nın ortaklığında geliştirilen ticaret ve enerji odaklı projelerden ve bu projelerin hayata geçirilmesine yardımcı olacağı bölgesel işbirliği girişiminden soyutlanmasını sağlamaktadır. Bu durum Ermenistan'ın aleyhine bir sonuç doğurmasına karşın, Rusya'nın sistemsel ihtiyaçlarına uygun düşmektedir. ABD'nin önderliğindeki Avro-Atlantik Dünyası, 2009 yılında imzalanan protokoller ile Ermenistan'ı Türkiye üzerinden Batı'ya ve bölgesel işbirliği girişimlerine eklemeye çalışmıştır. Ne var ki, Ermeni Hükümeti ile diaspora Ermenilerinin izlediği uzlaşmaz ve çatışmacı tutumun değişme emaresi göstermemesi neticesinde, Türkiye'nin büyük bir sorumluluğun altına girerek giriştiği bu çaba da sonuçsuz kalmıştır. Kuşkusuz bu durum en çok Rusya'yı mutlu etmiştir. Protokollerin hayata geçirilememesinin yanı sıra, Dağlık Karabağ Sorunu'na çözüm bulunabilmesi amacıyla Kazan'da gerçekleştirilen zirvenin de sonuçsuz kalması⁶⁴, Rusya'nın arzuladığı bölgesel görünümün oluşmasına katkıda bulunmuştur. Nitekim tüm bu çabalara karşın Ermenistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığı sürmekte, Dağlık Karabağ Sorunu tüm çıplaklığı ile gözler önünde durmakta ve büyük çaplı ekonomik ve sosyal sorunlarla boğuşmakta olan Ermenistan'ın dış politika stratejisi hala sözde soykırım odaklı olarak işletilmektedir.

Sonuç

Güney Kafkasya'nın tam ortasında merkezi bir bölgede konumlanmış olan Ermenistan, Soğuk Savaş'ın hemen ardından kavuştuğu bağımsızlık ekseninde komşularıyla karşılıklı bağımlılık kuramı çerçevesinde sosyal refahını arttıracak ve ekonomik/sektörel gelişimini hızlandıracak işbirliği girişimleri içerisinde olacağına, tüm siyasal işleyişini ve dış politika yaklaşımını, tarih ve toplumsal bellek gibi faktörlerin çatışmayı çağrıştıracak şekilde yeniden inşa edilmesiyle oluşturulan tarihsel bir çarpıtmanın üzerine konumlandırmış durumdadır. Bu çarpıtmaya Ermenilerce verilen isim ise Ermeni Soykırımı'dır. Birinci Dünya Savaşı esnasında, savaş koşullarında gerçekleşen ve Rus Ordusu ile işbirliği yaparak Osmanlı Ordusu'nu arkadan vuran Ermeni kökenli Osmanlı vatandaşlarının bölgeden uzaklaştırılması amacını güden 1915 tarihli "tehcir kanunu", Ermenistan ve dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Ermeniler tarafından planlanmış bir soykırım harekâtının başlangıcı olarak kabul edilmekte ve soykırım suçu Türkiye'nin üzerine yüklenmek istenmektedir. SSCB'nin dağılması sonrası bağımsızlığına kavuşmuş olan Ermenistan ise, Soğuk Savaş döneminden bu

64 Göktürk Tüysüzoğlu, "Dağlık Karabağ Sorunu ve Kazan Başarısızlığı", *USAK*, 29 Haziran 2011, (Çevrimiçi), <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2176>, 31 Ocak 2012.

yana diaspora Ermenileri tarafından yürütülen soykırım odaklı politikaları kendi siyasal yapısına ve dış politika anlayışına eklemiş ve çarpıtılmış bir tarihin esiri haline gelerek izlediği saldırgan realist dış politika çizgisi ile bulunduğu coğrafyadan ve uluslararası sistem içerisinde oynayacağı rolden soyutlanmıştır.

Ermenistan, sadece saplanıp kaldığı tarihsel çarpıtma ışığında incelenemez. Nitekim bu küçük Güney Kafkas ülkesinin mevcut konjonktürde sahip olduğu gücün ve potansiyelin ötesinde milliyetçi ve tarihsici bir yaklaşımın sonucu olarak ortaya çıkan ve irredentizm ile açıklanabilecek tarihsel bir hülyası da vardır. Bu hayalin adı da “Büyük Ermenistan” olarak bilinmektedir. Zira Ermenistan’ı yönlendiren aktörlerin ve onlarla işbirliği içerisinde olan diaspora Ermenilerinin nihai hedefi; Doğu Anadolu, Azerbaycan topraklarının önemli bir bölümü ile Gürcistan’ın Cevaheti Bölgesi’ni içerisine alan ve tarihte var olduğunu iddia ettikleri Büyük Ermenistan’ı yaratabilmektir. Ermenistan’ın Azerbaycan topraklarını işgali ve Dağlık Karabağ Sorunu’nun ortaya çıkışı da bu tarihsel hayal ışığında gerçekleşmiştir. Ne var ki, Ermenistan, bu hayalin kendi kaynakları ile gerçekleştirilemeyeceğinin ve çok uzun bir mücadelenin sonucu olarak elde edilebileceğinin farkındadır. Bu minvalde, Ermenistan’ın ve özellikle ABD ve Avrupa’da yaşayan diaspora Ermenilerinin hedefi, Türkiye’yi diplomatik manevralarla sıkıştırarak büyük hayale giden yolda ilk adımı atabilmektir. Bu ilk adım ise, uluslararası arena bağlamında meşrulaştırılmaya çalışılan ve Ermeni diasporasının siyasal ve toplumsal anlamda etkin olduğu farklı coğrafyalarda parlamentoların dahi parçası haline getirildiği sözde soykırım gerçekliğini Türkiye’ye kabul ettirebilmektir.

Böyle bir siyasal gerçekliğin üzerine inşa edilen ve dış politika algısını da irredentizm ve sözde soykırım temelli olarak kurgulayan Ermenistan’da iç siyasal işleyişe göz gezdirdiğimizde öncelikli olarak karşımıza çıkacak olan faktör, güvenlik odaklı ve çatışmacı bir yapının iktidarı kontrol altına almış olduğu hususudur. Nitekim Ermenistan siyasetinde söz sahibi olan partilere ve aktörlere göz gezdirildiğinde, Ermeni işgali altında bulunan Dağlık Karabağ kökenli isimlerin ve eski askerlerin etkinliğinin oldukça fazla olduğunu görürüz. Bu isimler, ülkenin ekonomik ve teknolojik gelişim açısından oldukça geri olmasına ve hemen her alanda Rusya’ya bağımlı olmasına karşın, sözde soykırım ve Dağlık Karabağ odaklı güvenlikçi bir yaklaşımın esiri olmaya devam etmektedirler. Yaşanan ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunlara karşın Ermenistan siyasetinin değişime kapalı olması ve çözümsüzlüğü çözüm olmaktan çıkaracak siyasal aktörlerin iktidara gelmesini engelleyen en önemli faktörler, sözde soykırım gerçekliğinin Ermeni toplumu tarafından bir kimlik bileşeni olarak içselleştirilmesi ve ülkenin bağımsızlığını elde ettiği günden bu yana ülkedeki siyasal işleyişe

müdahale ettiği için, iktidarın bir bileşeni haline gelmiş olan diaspora Ermenilerinin geniş çaplı bir siyasal reforma karşı çıkmasıdır. Nitekim Ermenistan'ın ilk devlet başkanı olan Levon Ter Petrosyan'ın Dağlık Karabağ Sorunu'nun çözümü konusunda inisiyatif alma çabası içerisine girmesi, ülkenin siyasal yapısına hakim olan aşırı milliyetçi ve muhafazakar kanat ile diaspora Ermenilerinin ortaklığı neticesinde Ter Petrosyan'ın iktidardan uzaklaştırılmasını beraberinde getirmişti. 2008 seçimlerinde yeniden devlet başkanı adayı olan ve siyasal değişim yönünde reformlar uygulayacağını açıklayarak ciddi bir toplumsal destek sağlayan Ter Petrosyan, gerek Ermeni toplumunun önemli bir bölümünün bu değişime hazır olmaması, gerek diasporanın kendisine karşı çıkması, gerekse de devlet imkânlarından da ciddi bir şekilde yararlanan Serj Sarkisyan'ın gücü ve etkinliği karşısında seçimleri kaybetmiştir. Ne var ki, 2008 seçimlerinde yaşanan usulsüzlükler ve seçimlerin ardından yaşanan çatışmalar nedeniyle Ermenistan içerisinde çoğunlukta olan ve mevcut siyasal yapıdan hoşnut olan statükocular ile değişim yanlısı olan ve Levon Ter Petrosyan'ı destekleyen kesimler arasında ciddi bir kutuplaşma ve gerginlik oluşmuş durumdadır. Mevcut devlet başkanı Serj Sarkisyan, ülke içerisinde çoğunluğu oluşturan değişim karşıtı siyasal önderlerin ve askerlerin desteğine sahip olmasına ve diaspora Ermenileri ile Rusya tarafından da desteklenmesine karşın, kendisini rahat hissetmemekte ve muhalefeti göz hapsinde tutarak ve gerekirse sınırlı siyasal açılımlarda da bulunarak etkisizleştirmeyi arzulamaktadır.

Ermenistan'ın siyasal işleyişine önemli ölçüde etkide bulunan ve dışsal bir faktör olmasına karşın içsel bir unsur olarak ele alabileceğimiz diaspora Ermenileri, bu ülkenin içerisine düştüğü siyasal, toplumsal ve ekonomik çıkmazın en önemli nedenlerinden biridir.

Ermenistan'ın siyasal işleyişine önemli ölçüde etkide bulunan ve dışsal bir faktör olmasına karşın içsel bir unsur olarak ele alabileceğimiz diaspora Ermenileri, bu ülkenin içerisine düştüğü siyasal, toplumsal ve ekonomik çıkmazın en önemli nedenlerinden biridir. Buldukları ülkelerin toplumsal yapısına büyük ölçüde uyum sağlamış ve genel anlamda sosyal refaha kavuşmuş durumda olmalarına karşın, sözde soykırım faktörünü kendi etno-kültürel varlıklarının ve kimlik tanımlarının en önemli parçası haline getirmiş durumda olan diaspora Ermenileri, buldukları ülkelerde oluşturdukları örgütsel yapılar ile hem yaşadıkları ülkelerde siyasal ve toplumsal varlıklarını göstermeye çalışmakta hem de anavatan toprakları ile bağlantı kurarak, hangi ülkenin vatandaşı olurlarsa olsunlar, Ermenilik kimliğinden sıyrılmadıklarını kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Sözde soykırım unsurunu kendilerini tarihlerine ve anavatanlarına bağlayan tek unsur olarak gördükleri için, bu

hususun öncelikle yaşadıkları ülkeler bazında, daha sonra da tüm dünya tarafından kabul edilmesini arzulayan ve SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan eden Ermenistan'ın da kendi tezleri ekseninde dış politika yürütmesini arzulayan diaspora Ermenileri, Ermenistan ile diasporanın ortak bir şekilde hareket edebilmesini sağlayabilmek için anavatan topraklarındaki siyasal işleyişi de kendi istekleri doğrultusunda şekillendirmeleri gerektiğinin farkındadır. Ermenistan'daki yönetim yapılanmasına ve Ermeni Yönetimi'nin izlediği politikalara göz gezdirildiğinde, diaspora Ermenilerinin, anavatan topraklarındaki siyasal işleyişi kontrol ederek, kendi istekleri ve tezleri doğrultusunda şekillendirdikleri görülebilecektir. Büyük çaplı ekonomik ve toplumsal problemlerle yüz yüze olan Ermeni Hükümeti'nin, bu zorluklara karşın, dış politikada saldırgan realist bir söylemi benimsemesi ve özellikle Dağlık Karabağ ve sözde soykırım iddiaları konusunda olumlu herhangi bir adım atmaması, diaspora Ermenilerinin anavatan topraklarını kendi tezlerine uygun bir şekilde dönüştürdüklerinin önemli bir kanıtıdır. Tabii bu noktada Rusya ile diaspora Ermenilerinin “çözumsuzlük” odaklı bir çıkar uyumlaşmasına gitmiş olmaları da önemli bir faktör olarak görülmelidir. Gelinen noktada Ermenistan'ın dış politikası diaspora Ermenileri ile Rusya arasındaki ittifak çerçevesinde anamlandırılmaktadır.

Güney Kafkasya özeli ve Avrasya genelinde siyasal etkinliğini arttırarak bu bölgeleri mevcut uluslararası sisteme eklemiş birer coğrafi alan haline getirmek isteyen ABD, belirtilen coğrafi alanlar ekseninde özellikle Rusya ile büyük çaplı bir sistemik güç mücadelesinin içerisine girmiş durumdadır. ABD'nin süper güç konumunu ortadan kaldırmak ve uluslararası sistemi çok kutupluluk bağlamında yeniden tasarlamak isteyen Rusya, bu hedefine ulaşabilmek için öncelikli olarak yakın çevresine hâkim olması gerektiğinin farkındadır. Ne var ki, Rusya'nın yakın çevresine ilişkin geliştirdiği dış politikanın siyasal realizm ekseninde seyretmesi ve bu ülkenin havza ülkelerine yönelik olarak kullanabileceği etkin bir yumuşak güç haline gelememiş olması; sahip olduğu sosyal refah düzeyi, ekonomik gücü ve içselleştirmiş olduğu çoğulcu demokrasi anlayışı çerçevesinde havza halklarını kendisine çeken ABD'nin işini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, Güney Kafkasya özeli ve Avrasya genelinde, ABD ve onun sistemik ortağı AB'nin etkinliği gün geçtikçe artmaktadır. Kuşkusuz bu durum Rusya'nın çıkarlarını zedelemektedir. Zira çok kutuplu bir uluslararası sistemin yapılandırılmasını arzulayan ve kendisi de bu sistem içerisinde önemli bir kutup olacak Rusya'nın, yakın çevresi üzerindeki siyasal nüfuzunu ve etkinliğini yitirmesi, bu ülkenin küresel gücünün azalması ve ortaya attığı çok kutupluluk tezinin değersizleşmesi anlamına gelecektir.

Ermenistan, Avro-Atlantik İttifakı'nın ve Türkiye'nin etkinliğinin giderek arttığı bir bölgede, yaşadığı tarihsel ve siyasal sorunlar nedeniyle Rusya

yanlısı bir dış politika izlemek zorunda kalan tek Güney Kafkas ülkesidir. Bu nedenle Ermenistan, Rusya'nın yakın çevreyi kontrolü altına alabilme şeklinde cereyan eden dış politika stratejisinin en önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan ile diplomatik ilişkisi olmayan, bu ülkelerle sınırları kapalı durumda olan ve bu nedenle Avro-Atlantik Dünyası'nın desteği ve ilgisi ile hayata geçirilen doğu-batı yönlü enerji ve ulaştırma projelerinden soyutlanan Ermenistan, gelinen noktada varlığını koruyabilmek için Rusya'ya bağımlı hale gelmiş durumdadır. Ermenistan ve diaspora Ermenileri ile işbirliği içerisinde "sözde soykırım" iddialarına destek veren ve Dağlık Karabağ Sorunu'nun çözümü noktasında Ermeni tarafı üzerinde baskı oluşturmayarak çözüme ulaşılmasını engelleyen Rusya, bu yolla hem Ermenistan'ın koruyucusu imajını üstüne almakta hem de bu ülkenin siyasal emellerine destek vererek Ermeni Hükümeti ve diaspora Ermenileri açısından Rusya'yı vazgeçilmez bir müttefik haline getirmektedir. Rusya, özellikle Dağlık Karabağ Sorunu'nda çözüme ulaşılabilmesi noktasında gerekli inisiyatifleri göstermeyerek, devam edegelen bu sorun sayesinde hem Azerbaycan hem de Ermenistan'ı kendi yardımına ve desteğine muhtaç bir hale sokmaktadır.

ABD ise yaşadığı siyasal, ekonomik ve tarihsel meselelerden dolayı Rusya ile bağımlılık çerçevesinde bir ikili ilişki geliştirmek zorunda kalmış Ermenistan'ın bu konumunu değiştirerek, bu ülkeyi Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında oluşmakta olan bölgesel işbirliği girişiminin içerisine çekmeye çalışmaktadır. Ne var ki, bu amacın gerçekleştirilebilmesi için Ermenistan'ın Türkiye ve Azerbaycan ile iyi ilişkiler geliştirmesinin önündeki en önemli engeller olan sözde soykırım odaklı propaganda faaliyetleri ile Ermeni Anayasası'nda da yansımaları bulunan tarihsel toprak taleplerine dayalı irredentist dış politika önceliklerinin son bulması ve Dağlık Karabağ ile çevresinde sürmekte olan Ermeni İşgali'nin bitirilmesi gerekmektedir. ABD, Dağlık Karabağ Sorunu'nda çözüme ulaşılabilmesini sağlayabilmenin yolunun Türkiye ile Ermenistan arasındaki ikili ilişkileri düzeltmekten geçtiğini düşünmektedir. Zira Türkiye ile Ermenistan arasındaki problemlerin halledilmesi halinde, Türkiye, Ermenistan-Azerbaycan İlişkileri'nin düzeltilebilmesi ve Dağlık Karabağ Sorunu'na çözüm bulunabilmesi yolunda daha etkin bir tavır sergileyebilecektir. Bu durum Rusya'nın Ermenistan üzerindeki güvenlik odaklı nüfuzunu da sınırlandıracak ve Rusya, Dağlık Karabağ Sorunu'nun çözülebileceği halinde, Ermenistan ve Azerbaycan'a karşı kullanabileceği önemli bir kozdan olacağı için Güney Kafkasya'daki Rus etkinliğine önemli bir darbe indirilebilecektir. ABD, tüm bu gerçekliğin farkında olduğu için, Ermenistan ile Türkiye arasında 2009 yılında parafe edilen protokollerin ortaya çıkış sürecinde oldukça etkin bir rol oynamıştır. Ne var ki, ABD'nin siyasal etkinliği ve taraflar üzerine oluşturduğu baskı bir noktaya kadar etkili olmuş ve

Azerbaycan'dan kendisine yöneltilen yoğun bir tepki dalgası ile karşı karşıya kalan Türkiye, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ Sorunu'nun çözümü noktasında ileri bir adım atmaması ve sözde soykırım odaklı dış politika yaklaşımını sürdüreceğini göstermesi nedeniyle protokollerin yürürlüğe giremeyeceğini ifade etmeye başlamıştır. Çözumsuzlük çözümdür felsefesi ile hareket eden, diaspora Ermenilerinin baskısı altında kalan, Ermeni kimliğinin kurucu bir unsuru olarak yapılandırılmış soykırım odaklı dış politikadan vazgeçemeyeceğini gören ve Dağlık Karabağ'da ulaşılabilecek olan bir çözümün kendi tezlerinin aleyhine bir sonuç ortaya koyacağını bilen Ermenistan da, tıpkı Türkiye gibi, protokollerin yürürlüğe giremeyeceğinin ayırına varmıştır. Bu durum, ABD'nin Ermenistan'ı uluslararası sisteme ekleme ve bu küçük ülkeyi Rusya'nın kontrolünden çıkarabilme yönlü dış politika stratejisinin "şimdilik" kaydıyla başarısızlığa uğradığını göstermektedir.

Ermenistan, diaspora Ermenileri ile aşırı milliyetçi aktörler arasında sağlanan ittifak çerçevesinde şekillendirilen ve yolsuzluklarla örülmüş mevcut siyasal yapıdan ve tarihsel bir çarpıtmanın üzerine temellendirilen güvenlikçi dış politika yaklaşımından uzaklaşmadığı müddetçe, ne içerisine sürüklendiği bölgesel yalnızlıktan kurtulabilecek ne de Rusya'ya olan siyasal, askeri ve ekonomik bağımlılıktan kendisini sıyrabilecektir. Bu ülkenin makûs talihini yenebilmesi için öncelikli olarak tarih ile konjonktür arasına bir ayırıcı çizgi çekmesi, ülke içerisindeki siyasal reform çabalarını ivmelendirmesi ve Dağlık Karabağ Sorunu'na çözüm bulunabilmesi yönlü çabalara samimi bir destek vermesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

“Armenia: Picking up the Pieces”, *International Crisis Group*, April 8, 2008, (Çevrimiçi), http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/b48_armenia_picking_up_the_pieces.pdf , 30 Ocak 2012.

“Iran, Armenia Agree to Implement Energy, Transportation Projects”, *History of Truth*, September 19, 2011, (Çevrimiçi), http://www.historyoftruth.com/new/index.php?option=com_content&view=article&Itemid=119&id=10170 , 29 Ocak 2012.

“Minsk Group” , *OSCE*, (Çevrimiçi), <http://www.osce.org/mg> , 25 Ocak 2012.

“Quick Sands on Political Landscape?: Armenian Opposition Expects Great Changes Before its February Activation”, *Armenia Now*, December 9, 2011, (Çevrimiçi), http://www.armenianow.com/news/politics/33988/opposition_government_politics , 7 Ocak 2012.

“Republic of Armenia: Presidential Election: 19 February 2008”, *OSCE Election Observation Mission Report*, May 30, 2008, (Çevrimiçi), <http://www.osce.org/odihr/elections/armenia/32115> , 22 Ocak 2012.

“Şarkıcı Aznavour Ermenistan’ın İsviçre Büyükelçisi”, *NTVMSNBC*, 6 Mayıs 2009, (Çevrimiçi), <http://www.ntvmsnbc.com/id/24964188> , 31 Ocak 2012.

“Taşnaklar Hükümetten Çekildi”, *BBC Turkish*, 27 Nisan 2009, (Çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/04/090427_armenia.shtml , 31 Ocak 2012.

“Total Ancestry Reported”, *American Fact Finder*, (Çevrimiçi), http://factfinder2.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=ACS_10_1YR_B04003&prodType=table , 12 Ocak 2012.

Akgönül, Samim, “Fransa Ermeni Toplumu ve Türkiye: Propaganda ve Lobicilik”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 5, Bahar 2002.

Aslan, Ali H. , “Obama Neden Soykırım Demedi?”, *Zaman*, 26 Nisan 2010.

Astourian, Stephan H., “From Ter Petrosian to Kocharian: Leadership Change in Armenia”, *Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies*, Berkeley, 2000.

Avagyan, Gagik and Hiscock, Duncan, “Security Sector Reform in Armenia”, *Saferworld*, Small Arms and Security in the Caucasus Report, May 2005.

Ayvazyan, Armen, “The Enhancement of Armenia-Diaspora Relations as a Way of Addressing the Challenges Facing the Armenian Nation”, May 20, 2005, (Çevrimiçi), http://hayq.org/upload/files/Enhancement_of_Armenia-Diaspora_Relations_ENG.pdf , 31 Ocak 2012.

Baser, Bahar and Swain, Ashok, “Diaspora Design Versus Homeland Realities: Case Study of Armenian Diaspora”, *Caucasian Review of International Affairs*, Vol.3, No.1, 2009, ss. 45-62.

Bakalian, Anny P. , *Armenian Americans: From Being to Feeling Armenian*, New Jersey, Transaction Publishers, 2011.

Cabbarlı, Hatem, *Ermenistan’da İktidar Mücadelesi*, İstanbul, Barış Platin Basın Yayın, 2005.

Cabbarlı, Hatem, “Ermenistan ve Rusya Arasında Gelişen Askeri İşbirliği” , *Caspian Weekly*, 9 Şubat 2011, (Çevrimiçi), <http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/orta-dogu/3375-ermenistan-ve-rusya-arasinda-gelisen-askeri-isbirligi.html> , 25 Ocak 2012.

Chicky, Jon E., “The Russian-Georgian War: Political and Military Implications for US Policy” , *Silk Road Studies*, Policy Paper, February 2009.

Cornell, Svante E. , “US Engagement in the Caucasus: Changing Gears” , *Helsinki Monitor*, No.2, 2005, ss. 111-119.

Çiçek, Kemal, “Ermeni Yasa Tasarısı’nın İçeriği ve İddialara Verilen Cevaplar” , *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 23-24, 2006.

Çoruh, Haydar, “Psikolojik Savaş Kışkırtıcısında Türkiye (Genocide, Tehcir, Meds Yeghern)” , *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.17, Sayı 42, 2010.

Demirtepe, Turgut, *Dağlık Karabağ Sorunu: Dar Alanda Büyük Oyun*, Ankara, USAK Yayınları, 2011.

Ertan, Fikret, “Gümrü Üssü ve Ötesi”, *Zaman*, 3 Ağustos 2010.

“Rusya Ermenistan’la Askeri Üs Antlaşması İmzaladı” , *Star*, 20 Ağustos

- 2010, (Çevrimiçi), <http://www.stargazete.com/dunya/rusya-ermenistan-la-askeri-us-antlamasi-imzaladi-haber-287261.htm> , 25 Ocak 2012.
- Ertan, Fikret, “İran-Ermenistan İlişkileri Gittikçe Gelişiyor” , *Zaman*, 18 Temmuz 2010.
- Gregg, Heather S. , “Divided They Conquer: The Success of Armenian Ethnic Lobbies in the US” , (Çevrimiçi), <http://intersci.ss.uci.edu/wiki/eBooks/Articles/Success%20of%20Armenian%20Lobbies%20Gregg.pdf> , 31 Ocak 2012.
- Guzzini, Stefano, “A Reconstruction of Constructivism in International Relations”, *European Journal of International Relations*, Vol. 6, No. 2, 2000, ss. 147-182.
- Has, Kerim, “Putin-Medvedev Tandemi: Yönetilebilir Demokrasi?”, *USAK*, 17 Ekim 2011, (Çevrimiçi), <http://www.usak.org.tr> , 25 Ocak 2012.
- İsmayilov, Elnur, “Güney Kafkasya'da Savaş Boruları Çalıyor” , *Focus Haber*, 18 Kasım 2010, (Çevrimiçi), <http://www.focushaber.com/guney-kafkasya-da-savas-borulari-caliyor-y-34.html> , 31 Ocak 2012.
- Kantarci, Şenol, “Ermeni Lobisi: ABD’de Ermeni Diasporasının Oluşması ve Lobi Faaliyetleri”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 1, Mart-Nisan-Mayıs 2001.
- Karabayram, Fırat, *Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.
- Kasım, Kamer, “11 Eylül Sürecinde Kafkasya’da Güvenlik Politikaları”, *OAKA*, C.1, No.1, 2006, ss. 19-35.
- Kasım, Kamer, “19 Şubat 2008 Ermenistan Devlet Başkanlığı Seçimleri”, *OAKA*, Yıl 3, Sayı 5, 2008, ss. 191-196.
- Kasım, Kamer, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, Ankara, USAK Yayınları, 2009.
- Kelkitli, Fatma Aslı, “Russian Foreign Policy in South Caucasus Under Putin”, *Perceptions*, Winter 2008, ss. 69-86.
- Kumkale, Tahir Tamer, *Diaspora Ermenileri'nin Soykırım Yalanları ve Mücadele Yöntemlerimiz*, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2007.

- Külebi, Ali, “ABD’de Ermeni Örgütlenmesi”, 25 Nisan 2011, (Çevrimiçi), <http://alikulbebi.com/haberdetay.asp?HaberNo=214> , 10 Ocak 2012.
- Laçiner, Sedat, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, Ankara, USAK Yayınları, 2008.
- Lütem, Ömer Engin, “Ermenistan Anayasa Mahkemesi’nin Kararı”, *Ermeni Araştırmaları*, Ekim 2008, (Çevrimiçi), <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Makaleler&MakaleNo=2994> , 30 Ocak 2012.
- Mammadov, Galib, “Nagorno Karabakh Conflict: Armenia’s Victory or Nightmare?”, *Foreign Policy Journal*, October 13, 2011, (Çevrimiçi), <http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/10/13/nagorno-karabakh-conflict-armenias-victory-or-nightmare-2> , 31 Ocak 2012.
- Manaseryan, Tatoul, “Diaspora the Comparative Advantage for Armenia”, *Armenian International Policy Research Group*, Working Paper No.4/14, January 2004.
- Mert, Okan, *Türkiye’nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.
- Minassian, Gaidz, “Armenia, A Russian Outpost in the Caucasus?” , *Russie Nei Visions*, February 2008.
- Nye, Joseph S. ve Welch, David A., *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, Renan Akman (Çev.), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Oğan, Sinan, “Ve Ermenistan’da Turuncu Devrim Başladı”, *TÜRKSAM*, 2 Mart 2008, (Çevrimiçi), <http://www.turksam.org/tr/yazdir1396.html> , 28 Ocak 2012.
- Öztarsu, Mehmet Fatih, “İran’ın Dağlık Karabağ Politikaları” , *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 7 Temmuz 2010, (Çevrimiçi), <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1164/iranin-daglik-karabag-politikalari.aspx> , 30 Ocak 2012.
- Poghosyan, Armen, “Winds of Change in Armenian Politics”, *Institute For War&Peace Reporting*, May 27, 2011, (Çevrimiçi), <http://iwpr.net> , 7 Ocak 2012.

Ray, James Lee, "Does Democracy Cause Peace?", *Annual Review of Political Science*, Vol.1, 1998, ss. 27-46.

Snyder, Glenn H., "Mearsheimer's World Offensive Realism and the Struggle For Security", *International Security*, Vol. 27, No. 1, Summer 2002, ss. 149-173.

Stefes, Christoph H., "Governance, the State and Systemic Corruption: Armenia and Georgia in Comparison", *Caucasian Review of International Affairs*, Vol.2, No.2, Spring 2008, ss. 73-83.

Şimşir, Bilal N., *Ermeni Meselesi 1774-2005*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005.

Tchaghlasian, Ani, "Arab Spring, Armenian Winter?", *The Armenian Weekly*, July 7, 2011.

Telatar, Gökhan, "11 Eylül Sonrası Amerikan Dış Politikasında Hegemonyanın Yeniden İnşası", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011.

Tsereteli, Mamuka, "The Impact of the Russia-Georgia War on the South Caucasus Transportation Corridor", *The Jamestown Foundation*, 2009.

Tüysüzoğlu, Göktürk, "Dağlık Karabağ Sorunu ve Kazan Başarısızlığı", *USAK*, 29 Haziran 2011, (Çevrimiçi), <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2176> , 31 Ocak 2012.

Valeyev, Marat, "Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası Çerçevesinde Rusya-Ermenistan İlişkileri", *Ermeni Araştırmaları*, No.30, 2008, (Çevrimiçi), <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=575>, 25 Ocak 2012.

Veliev, Cavid, "Karabağ'da Statüko Daha Ne Kadar Sürecek?", *21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 11 Ağustos 2010, (Çevrimiçi), <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=5221&kat1=1> , 31 Ocak 2012.

Veliev, Cavid, "Kendini Yalnızlaştıran Ülke", *Ermeni Araştırmaları*, Nisan 2008, (Çevrimiçi), <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Makaleler&MakaleNo=2925> , 31 Ocak 2012.

Volkan, Vamık, *Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul, Everest Yayınları, 2009.

Walker, Thomas C. , “The Forgotten Prophet: Tom Paine’s Cosmopolitanism and International Relations”, *International Studies Quarterly*, Vol.44, No.1, 2000, ss. 51-72.

Williams, Michael J. , “Democracy and Democratization: The Problem with Using the Democratic Peace Theory As a Principle of Foreign Policy”, *ISA 49th Annual Convention, Bridging Multiple Divides*, Washington, March 26, 2008.

Zolyan, Mikayel, “Failed Negotiations Suggest Renewed Political Confrontation in Armenia” , *Central Asia and Caucasus Institute Analyst*, February 11, 2011, (Çevrimiçi), <http://www.cacianalyst.org/?q=node/5653> , 28 Ocak 2012.

Zourabian, Levon, “The Nagorno Karabakh Settlement Revisited: Is Peace Achievable?”, *Demokratizatsiya*, Vol.14, No.2, 2006, ss. 252-265.

KARABAĞ DOSYASI

KARABAKH FILE

Karabağ Sorunu 1990'ların başlarından günümüze bir çözüme kavuşmadan süre gelmektedir.

Sorunun ortaya çıktığı ilk yıllarda Türk Devlet adamları ve Türk diplomatları adil bir çözüm bulunabilmesi için ciddi çaba göstermişlerdir. Bu çabalar hakkında ülkemizde bilgi azdır. Dergimiz o yıllarda neler yapıldığı hakkında toplayabildiği bilgileri yayımlamaya karar vermiştir. Bu çerçevede zamanında Karabağ konusunda görev almış, halen emekli iki diplomatımızın hazırladığı yazıları bu sayımızda, “Karabağ Dosyası” başlığı altında, bulacaksınız.

Yazılardan birincisi “Minsk Grubu Eş Başkanlık Sistemi” başlığını taşımakta olup Emekli Büyükelçi Ali Hikmet Alp tarafından kaleme alınmıştır. Sayın Alp 1989 -1997 yılları arasında o dönemde AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) adını taşıyan kuruluşta Türkiye Daimi Temsilcisi olarak görev yapmıştır. Karabağ sorunun çözümü için kurulan Minsk Grubu da AGİK dâhilinde faaliyet gösterdiğinden bu konudaki çalışmaları yakından izlemiştir. Ancak Minsk Grubuna Ankara'dan gelen temsilciler katılmışlardır. Sayın Alp yazısında Minsk Grubunun görevini eş başkan sıfatıyla üç üyesine (ABD, Rusya ve Fransa) nasıl devrettiğini anlatmaktadır. Söz konusu üç ülkenin çeşitli nedenlerle Ermenistan'ı sıkıntıya sokacak kararlar almaktan kaçınacağı o zaman da bilindiğinden Eş Başkanlık sorunun çözümü için uygun bir sistem değildi. Nitekim Eş Başkanlar aradan geçen yirmi yıl içinde çözüm yolunda bir ilerleme sağlayamamışlardır. Türkiye'nin Azerbaycan'la birlikte bu siteme karşı çıkması gerekirdi. Oysa Türkiye, Sayın Alp'in yazısında da ifade edildiği üzere, bilinmeyen bir nedenle Eş Başkanlık Sistemini kabul etmiştir.

İkinci yazı Emekli Büyükelçi Candan Azer tarafından kaleme alınmış olup “Yukarı Karabağ ve Minsk Grubu” başlığını taşımaktadır. Sayın Azer, Minsk Grubu toplantılarına katılan Türk Heyetinde yer almakla bu Grubun çalışmaları yakından izlemiştir. Uzun ve ayrıntılı yazısında Karabağ Sorunun kısa tarihçesinden sonra, o sırada süregelen çarpışmaları, toplantılarda taraflar arasında bir ateşkes sağlamak ve soruna bir çözüm bulmak için yapılan müzakereleri, ilgili ülkelerin tutumlarını hatta başlıca müzakerecilerin kişiliklerini anlatmaktadır. Kanımız Sayın Azer'in bu yazısının Karabağ konusunda yapılacak akademik çalışmalar için değerli bir kaynak olacağı merkezindedir.

